

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

КОРНИЛЮК РОМАН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 336.71.025.1:005.334](043.3)

СИСТЕМНИЙ РИЗИК У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі банківської справи та страхування ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Івасів Ігор Богданович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри банківської справи та страхування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Козюк Віктор Валерійович,
Західноукраїнський національний університет
(м. Тернопіль),
завідувач кафедри економіки та економічної теорії;

доктор економічних наук, професор
Науменкова Світлана Валентинівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фінансів;

доктор економічних наук, доцент
Жердецька Лілія Вікторівна,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри банківської справи.

Захист відбудеться «19» листопада 2020 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.04 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03057, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-г, ауд. 601.

Автореферат розіслано «19» жовтня 2020 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

В.М. Опарін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Банківський сектор України історично вразливий до системних шоків, про що свідчить перебіг кризи 2008-2009 рр., внаслідок якої в тридцяти банках було введено тимчасову адміністрацію або здійснено рекапіталізацію. Протягом кризових і посткризових процесів 2014-2020 рр. близько сотні банків були виведені з ринку через неплатоспроможність, відмивання коштів чи непрозору структуру власності. Значне зростання кількості банківських дефолтів вказує на схильність до формування і реалізації системного ризику з руйнівними економічними наслідками. Постає нагальна потреба не допустити каскадних ефектів його поширення на всю банківську систему, розгортання яких стає особливо ймовірним в умовах макроекономічної невизначеності, пов'язаної із зовнішніми шоками пандемії COVID-19 у 2020 році. На відміну від традиційних методик регулювання банківських ризиків на індивідуальному рівні, системний ризик вимагає від банківських регуляторів розвитку макроекономічних підходів для забезпечення фінансової стабільності системи в цілому шляхом оцінки взаємозв'язків між окремими банками, взаємозалежності між банківським та реальним секторами економіки, а також взаємозв'язків між національною та зарубіжними банківськими системами, котрі в умовах посилення турбулентності здатні перетворюватись на канали поширення ризиків. Наявність широкомасштабних банківських криз у новому тисячолітті, що негативно впливали на фінансовий стан більшості домогосподарств і гальмували ділову активність суб'єктів підприємництва, свідчить про високу актуальність напрямку досліджень системного ризику.

Проблематику системного ризику інтенсивно досліджували нобелівські лауреати Р. Енгл, К. Сімс, М. Спенс, Р. Шиллер, Л. Хансен, відомі західні вчені Ф. Аллен, В. Ачарія, Д. Ачемоглу, О. де Бандт, Р. Барро, М. Білліо, М. Бруннермеєр, Б. Бернанке, П. Гаї, Д. Гейл, Т. Гейтнер, А. Голдейн, Д. Даймонд, Т. Едріан, Ж.-П. Зігранд, Дж. Йеллен, Р. Кабальєро, Е. Карлетті, С. Классенс, А. Крішнамурті, Х. Мінські, Р. Раджан, П. Смага, К. Фрайкес та інші. В українській науці в тематиці системного ризику, системних банківських криз та регулювання фінансової стабільності можна виділити наукові праці таких вітчизняних учених, як С.М. Аржевітін, О.І. Барановський, О.І. Береславська, А.І. Гулей, Д.М. Гриджук, П.А. Дадашова, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, Л.В. Жердецька, В.В. Зимовець, І.Б. Івасів, В.В. Козюк, І.С. Кравчук, І.В. Краснова, В.В. Лавренюк, С.В. Науменкова, В.І. Міщенко, Л.О. Примостка, В.В. Рисін, О.О. Терещенко, Т.Є. Унковська, В.М. Федосов, В.С. Шапран, І.О. Школьник та інші.

Віддаючи належне результатам цих наукових досліджень, варто зауважити, що питання сутності та оцінювання системного ризику в Україні, теоретико-методологічні підходи до універсальної класифікації його форм та складових, специфіка аналізу емпіричних даних для моніторингу системного ризику в банківській діяльності недостатньо досліджені сучасною банківською наукою. Зокрема, подальшого поглиблення вимагають теоретичні та практичні засади комплексного оцінювання джерел системного ризику банківської діяльності у

розрізі зовнішніх загроз та внутрішніх вразливостей банківської системи України (БСУ), оцінка взаємозв'язків між каналами механізму поширення та підсилення шоків, емпіричне дослідження акумуляції та реалізації системного ризику під час економічних підйомів та банківських криз, особливості використання провідних світових практик макропруденційної політики на вітчизняному ринку. Таким чином, необхідність у поглибленні теоретико-методологічних основ оцінювання системного ризику в банківському секторі, а також потреба в його мінімізації шляхом удосконалення макропруденційного регулювання обумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили мету, завдання, логіку та зміст дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темою «Реформування банківської системи України в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер теми 0117U004955), в межах якої автором розкрито сутність та концептуальні засади системного ризику в банківській діяльності, розроблено теоретико-методичні засади оцінювання джерел його формування та наслідків реалізації, запропоновано інструментарій моделювання індикаторів раннього попередження системної нестабільності для макропруденційної політики.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад оцінювання механізму системного ризику банківської діяльності, розробка аналітичного інструментарію для підвищення ефективності макропруденційної політики та формування комплексних рекомендацій, спрямованих на досягнення фінансової стабільності банківської системи України.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних завдань:

- поглибити трактування сутності системного ризику на основі систематизації теоретико-методологічних основ досліджень системного ризику в банківському секторі, розробивши концептуальну блок-схему системного ризику;
- удосконалити класифікацію проявів системного ризику з метою структуризації механізму концепції системного ризику;
- систематизувати та охарактеризувати найбільш ефективні методи оцінювання системного ризику з урахуванням вітчизняної специфіки;
- удосконалити методичні підходи до дослідження процесів формування та акумуляції системного ризику в Україні з використанням ретроспективного аналізу емпіричних даних банків за період 2006-2019 рр.;
- з'ясувати вплив структурно-функціональних параметрів банківської системи на специфіку акумуляції та форми прояву системного ризику в Україні;
- систематизувати канали поширення системного ризику з пріоритетизацією їх за вагомістю впливу на банківську діяльність в Україні;
- оцінити причини, джерела та масштаб розгортання банківської паніки на прикладі кризової динаміки депозитного ринку України у 2014-2015 рр.;

– розробити аналітичний інструментарій оцінки ймовірності дефолту банків на базі логістичного регресійного моделювання фінансових показників діючих та збанкрутілих фінансових інституцій;

– поглибити методологічні засади ідентифікації закономірностей та суперечностей впливу іноземного банківського капіталу як транскордонного каналу поширення системного ризику;

– визначити пріоритетні напрямки розвитку антициклічної та структурної макропруденційної політики;

– розробити науково-методичні засади скорингових regtech-технологій для оцінки системного ризику на базі обчислення інтегральних індексів фінансової стійкості банків та їхніх корпоративних позичальників;

– обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення банків та фінансових регуляторів для удосконалення макропруденційної політики, спрямованої на досягнення фінансової стабільності;

– визначити стратегічні напрями розвитку макропруденційної політики як у частині превентивного, так і антикризового інструментарію з метою забезпечення фінансової стійкості та підвищення рівня транспарентності банківського ринку.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процеси акумуляції, реалізації та поширення системного ризику в банківській діяльності.

Предметом дисертаційного дослідження є теоретичні засади, науково-методологічне забезпечення та практичний інструментарій ідентифікації, оцінки й моніторингу системного ризику банківської діяльності для макропруденційного регулювання в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи складають фундаментальні концепції теорії фінансів та банківської справи, поєднані з інструментарієм економетричного моделювання. Для досягнення мети та завдань дослідження використано низку загальнонаукових методів пізнання (наукової абстракції, індукції, дедукції, діалектичного, історичного) – при вивченні сутності, джерел і вимірів системного ризику; кількісного і якісного порівняння, аналогії – для оцінювання вітчизняної специфіки банківської системи України в контексті системної вразливості; екстраполяції – під час критичного переосмислення проєкції міжнародного досвіду на вітчизняну практику макропруденційного регулювання; методологічних засад системного підходу – при дослідженні структури механізму акумуляції та реалізації системного ризику та розробці пропозицій для макропруденційного регулювання, а також економетричних прийомів і методів аналітичних досліджень – при оцінці впливу структурних характеристик банківської системи на характер системного ризику. Зокрема, ретроспективний (структурно-динамічний) коефіцієнтний аналіз довгих часових рядів даних використовувався при дослідженні еволюції системного ризику та банківської паніки в Україні; кластерний аналіз методом K-середніх – для оцінювання міграцій бізнес-моделей банків впродовж системної кризи; логістичний регресійний аналіз – для ідентифікації індикаторів раннього попередження дефолтів банків та формування інтегральних скорингових індексів у процесі рейтингування фінансової надійності банків та кредитоспроможності

підприємств; факторний аналіз – для компаративного оцінювання впливу процесів ліквідації банків та зростання нерівності на концентрацію під час системної кризи; симуляційний аналіз методом Монте-Карло – для прогнозування масштабів і наслідків підвищення концентрації БСУ. Особлива роль відводиться застосуванню графічних методів дослідження, що полягали у візуалізації динаміки, структури та розподілу досліджуваних економічних об'єктів та фінансових показників. Загалом, методика дослідження ґрунтується на спостереженні, вимірюванні та характеристиці об'єктивних економічних явищ, з наступним аналізом отриманих результатів за допомогою математичних і статистичних методів, методів динамічного і структурного аналізу, розробкою та практичною реалізацією сформованих методик, теоретичному узагальненні виявлених тенденцій та закономірностей.

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені дослідженню проблем системного ризику, фінансової стабільності та макропруденційної політики, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, ЄС, офіційні статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб України, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Банку міжнародних розрахунків, Організації економічного співробітництва та розвитку, Федеральної резервної системи США, Європейського центрального банку, Європейського наглядового органу тощо. У ході дослідження були використані звітні дані банків України та консолідована фінансова звітність транснаціональних банків, матеріали саморегулювальних організацій банківського ринку, інформаційно-аналітичних та рейтингових агенцій, звіти науково-дослідних установ, аналітичні розрахунки та результати особистих досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних засад оцінювання системного ризику банківської діяльності, розробці аналітичного інструментарію для макропруденційної політики, обґрунтуванні практичних рекомендацій забезпечення фінансової стабільності банківської системи України, в результаті чого сформульовано основні положення, які визначають наукову новизну роботи:

вперше:

– сформовано цілісну концепцію ідентифікації, оцінювання та моніторингу процесів формування та реалізації системного ризику в банківській діяльності. Розроблена цілісна концептуальна блок-схема механізму формування та реалізації системного ризику. Виокремлено складові механізму, до яких віднесено системні шоки, структурні вразливості та канали зараження, що здатні поширювати й підсилювати дію шоків у рамках банківської системи. Їхнє поєднання становить фундамент для удосконалення алгоритмів моніторингу фінансової стабільності та розробки більш універсального інструментарію макропруденційного регулювання з урахуванням вітчизняної специфіки. Це створює передумови для комплексного

дослідження теоретичних засад та практичних проявів системного ризику та макропруденційної політики;

– обґрунтовано взаємозалежності між циклічними змінами структурних характеристик банківської системи України та формуванням системних дисбалансів, що підвищують вразливість сектору до системних шоків. З цією метою проведено ретроспективне дослідження формування системного ризику в Україні на основі довгострокових рядів емпіричних даних банків, яке включає: а) динамічний аналіз фінансової стійкості банків, згрупованих за типом власників; б) кластерний аналіз трансформації бізнес-моделей банків під впливом системної нестабільності; в) симуляційний аналіз концентрації банків у процесі вивчення тенденцій діяльності банків, згрупованих за обсягом активів;

– розроблено методологію ранньої діагностики дефолтів банків та реалізації системного ризику, яка ґрунтується на сучасному інструментарії мікро- і макропруденційного аналізу, що полягає у моделюванні ймовірності банкрутства банків як функції від значень індивідуальних фінансових індикаторів. На основі логістичного регресійного аналізу сигнальної здатності індикаторів раннього попередження дефолтів банків в Україні під час системної кризи 2014-2018 рр., надано рекомендації щодо підвищення точності макропруденційного прогнозування в частині моніторингу системної фінансової вразливості банківського сектору;

удосконалено:

– трактування сутнісного змісту поняття «системний ризик у банківській діяльності» як імовірності настання системної банківської кризи, що, на відміну від попередніх формулювань, сконцентовано на ключовому його атрибуті – кризі як потенційному чи фактичному наслідку реалізації системного ризику, без вказування на причини його формування, які можуть суттєво варіюватися як у географічному, так і в часовому вимірі. У процесі структуризації механізму системного ризику систематизовано і розкрито взаємозв'язки між основними складовими понятійно-категоріального апарату концепції системного ризику, такими як «системна подія», «систематичний шок», «ідіосинкратичний шок», «механізм поширення/підсилення системних шоків», «зовнішні тригери», «системні вразливості», «крос-секційний та часові виміри системного ризику», «макропруденційна політика», «структурні і циклічні макропруденційні інструменти» тощо;

– методичний інструментарій для розв'язання специфічних і хронічних проблем системного ризику в БСУ шляхом розробки нових підходів до ризик-менеджменту та банківського регулювання з використанням емпіричних досліджень панельних даних банківського ринку. Здійснено комплексний аналіз наслідків діяльності іноземних банків та системно важливих банків в Україні, їхнього впливу на фінансову стійкість банківської системи в умовах консолідації та інтеграції національних банківських ринків. Такий підхід дозволив виявити пріоритетні індикатори фінансової стійкості банківської системи, на основі яких розроблено комплексну методичку моніторингу системного ризику для підтримки фінансової стійкості банківської системи під час реалізації шокових подій;

– науково-методичні засади оцінювання траєкторії розвитку вітчизняного ринку банківських послуг у контексті посилення присутності транснаціональних банків, перерозподілу ринкових часток та консолідації ринку. Це створило базу до виявлення ризиків та можливостей для розвитку банківського сектору України, пов'язаних із структурними трансформаційними процесами на ринку, а також сприяло обґрунтуванню специфіки транскордонних каналів поширення системної кризи, що виникають у процесі діяльності іноземних банків;

– наукові підходи до моніторингу та регулювання системного ризику, на основі яких проведено розробку й удосконалення сучасних макропруденційних інструментів його регулювання у банківській системі України. Розроблено теоретичні основи та практичні рекомендації щодо розбудови стратегії макропруденційної політики. Це дозволило сформулювати інструментарій раннього попередження та подолання наслідків реалізації системного ризику в банківському секторі, який використовується у формі regtech-рішень у процесі діяльності банків і регуляторів з прогнозування наслідків фінансової нестабільності;

– методику рейтингування банків на основі скорингового підходу до аналізу відкритих даних про фінансові показники українських банків. За результатами порівняльного аналізу динаміки інтегральних рейтингових індексів для груп діючих і збанкрутілих банків у періоди системної кризи доведено, що запропоновані автором рейтинги надійності, які ґрунтуються на відкритих даних, дозволяють із високою точністю прогнозувати банкрутства. Результати ретроспективного аналізу використані для вибору найбільш значущих показників імовірності дефолту та слугують основою оновленої методики рейтингування надійності банків і оцінки системної вразливості на базі актуальних даних у розрізі банків;

набули подальшого розвитку:

– методичний інструментарій «дешборд оцінки системного ризику», який є набором аналітичних інструментів на основі графічної візуалізації фінансової інформації для ранньої ідентифікації, розрахунку та моніторингу системних ризиків, за рахунок адаптації зарубіжних методологій моніторингу макрофінансових індикаторів до структурної специфіки БСУ. Це сприятиме вчасному попередженню системної нестабільності. Запропоновано розширений перелік показників для регулярної публікації в рамках звіту про фінансову стабільність у вигляді єдиної консолідованої таблиці з графічними елементами типу «теплової карти» за багаторічний період, що матиме значний ефект для об'єктивного моніторингу основних джерел системного ризику;

– комплекс рекомендацій щодо стратегії досягнення фінансової стійкості банківського сектору, що доповнює діючу систему макропруденційного регулювання. Проведені емпіричні дослідження процесів формування, акумуляції та реалізації системного ризику в БСУ дозволили виокремити ключові напрями стратегії нейтралізації наслідків системного ризику: подолання системних дисбалансів у структурі активів та пасивів банків; дедоларизація та згладжування валютних дисбалансів; моніторинг та мінімізація секторальних дисбалансів;

розвиток сучасних систем корпоративного управління; посилення інституційної спроможності та наглядових функцій банківських регуляторів; стратегічні рішення проблеми значної частки держави на банківському ринку тощо;

– науково-теоретичне обґрунтування пріоритетів подальшого вдосконалення макропруденційної політики згідно з вимогами сучасного регуляторного середовища на основі ризик-орієнтованого підходу. Зокрема, адаптовано стандарти регулювання системного ризику банків та інструменти підвищення фінансової стійкості до міжнародних вимог з урахуванням специфіки структури банківської системи України, що забезпечить гармонізацію нормативної бази макропруденційної політики з європейською регуляторною практикою.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на формування систем інформаційно-аналітичного забезпечення ідентифікації, дослідження та моніторингу системного ризику на банківському ринку. Окремі положення та пропозиції, сформульовані у дисертаційній роботі, були використані:

– Департаментом фінансової стабільності Національного банку України під час розробки регулярного Звіту про фінансову стабільність та процесу виконання співробітниками поточних дослідницьких проєктів, в частині використання скорингових модулів експрес-аналізу ринкової потужності та фінансової стійкості корпоративних контрагентів банків, візуалізації результатів оцінювання системних ризиків, підвищення прозорості історичних даних про нормативи у розрізі окремих банків на сайті НБУ, а також розроблення й удосконалення нормативно-правової бази лібералізації процедур консолідації банківського капіталу (довідка № 32-0007/12452 від 10.03.2020 р.);

– Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, а саме: рекомендації стосовно використання сучасних методологій оцінювання системного ризику на основі бухгалтерських та ринкових даних, координації співпраці з фінансовими регуляторами в сфері макропруденційного регулювання, зокрема щодо підвищення стандартів розкриття ринкової інформації в інтересах споживачів банківських продуктів та інших стейкхолдерів фінансового ринку (довідка №07/2819 від 14.02.2020 р.);

– Асоціацією українських банків, зокрема при проведенні моніторингу фінансової надійності та трансформації бізнес-моделей банків у рамках підготовки аналітичних оглядів результатів їхньої діяльності (довідка №01-10/154 від 23.04.2020 р.);

– ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» під час аналізу фінансового стану членів ПрАТ «УМВБ» шляхом використання превентивних інструментів ідентифікації, оцінки та моніторингу індивідуальних та системних ризиків банків та небанківських посередників (довідка №1/17/Д від 27.03.2020 р.);

– ТОВ «Ю-Контрол» в процесі розробки скорингових продуктів оцінки контрагентів, зокрема застосовано методологічні рекомендації щодо розрахунку індексів FinScore для автоматизованого аналізу надійності банків та фінансової стійкості підприємств; індексів MarketScore для комплексної оцінки ринкової

потужності банків та компаній; удосконалення методології експрес-аналізу комплаєнс-ризиків банків (довідка №0910/2018_1К від 09.10.2018 р.);

– АТ «Універсал Банк» в частині аналізу фінансової стійкості корпоративних контрагентів банку, оцінки системного ризику банківського сектору та кластерного аналізу бізнес-моделей банків для огляду бізнес-середовища, формування стратегії банку, а також здійснення бізнес-процесів ризик-менеджменту з метою оцінки кредитоспроможності позичальників (довідка №16140 від 27.12.2019 р.);

– АТ «ОТП Банк», зокрема індекс фінансової стійкості використовується при проведенні процедур закупівель (procurement) для відбору надійних постачальників з метою запобігання фінансових ризиків за допомогою цифрових рішень (довідка №01-45/195 від 19.02.2020 р.).

Результати дисертації використовуються у навчальному процесі кафедри банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Банківська система», «Гроші та кредит», «Макропруденційний аналіз» за програмами підготовки бакалаврів і магістрів відповідного фахового спрямування. Зокрема, під час викладання лекційних курсів і проведенні семінарських занять застосовуються теоретичні положення автора щодо транскордонних каналів поширення системного ризику, класифікація форм прояву системного ризику, рейтингова методика оцінки фінансової стійкості банків тощо (довідка від 24.01.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібною науковою працею. Особистий внесок здобувача полягає у розробленні теоретичних та методичних основ ідентифікації, моніторингу та регулювання системного ризику в банківській діяльності. Наукові положення, висновки і рекомендації, що викладені в дисертації й винесені на захист, автором отримані самостійно. Внесок автора у колективні наукові праці конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення та результати дисертації доповідались на 23 міжнародних науково-практичних конференціях і форумах: «Інноваційне забезпечення економічного розвитку регіону» (Полтава, 2011р.); «Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи» (Київ, 2013р.); Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління» (Судак, 2013р.); «Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи» (Полтава, 2013р.); «Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України» (Львів, 2014р.); «Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин» (Дніпропетровськ, 2014р.); «Банківська система України: як підвищити життєздатність українських банків?» (Київ, 2016р.); «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи» (Полтава, 2016р.); «Управління туристичною індустрією» (Полтава, 2017р.); «Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації» (Клайпеда, Литва, 2016р.); «Information Technologies And Management: The 15th International Conference» (Рига, Латвія, 2017р.); «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (Полтава, 2017р.); «Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та

перспективи розвитку» (Київ, 2017р.); «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (Київ, 2017р.); «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (Київ, 2017р.); «Інвестиції та кредитування в агробізнесі: особливості і перспективи» (Київ, 2018р.); «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (Полтава, 2018р.); «ICTERI-2018: ICT in Education, Research, and Industrial Applications: Integration, Harmonization, and Knowledge Transfer» (Київ, 2018р.); «Technology, Engineering and Science – 2018» (Лондон, Великобританія, 2018р.); «Socio Economic Problems of Sustainable Development: 37th International Scientific Conference on Economic and Social Development» (Баку, Азербайджан, 2019р.); «Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи» (Полтава, 2019р.); «International conference on digital economy: modern challenges and real opportunities» (Баку, Азербайджан, 2020р.), «Регулювання, значення та ефективність міжнародного економічного співробітництва» (Київ, 2020р.).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 55 наукових праць загальним обсягом 55,3 друк. арк., з них: 1 одноосібна та 4 колективні монографії; 1 навчальний посібник; 2 статті у наукових фахових виданнях України; 16 статей у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних; 3 статті у зарубіжних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних та 28 праць в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 407 сторінок. Робота містить 158 рисунків на 39 сторінках, 18 таблиць на 15 сторінках та 11 додатків на 22 сторінках. Список використаних джерел налічує 493 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

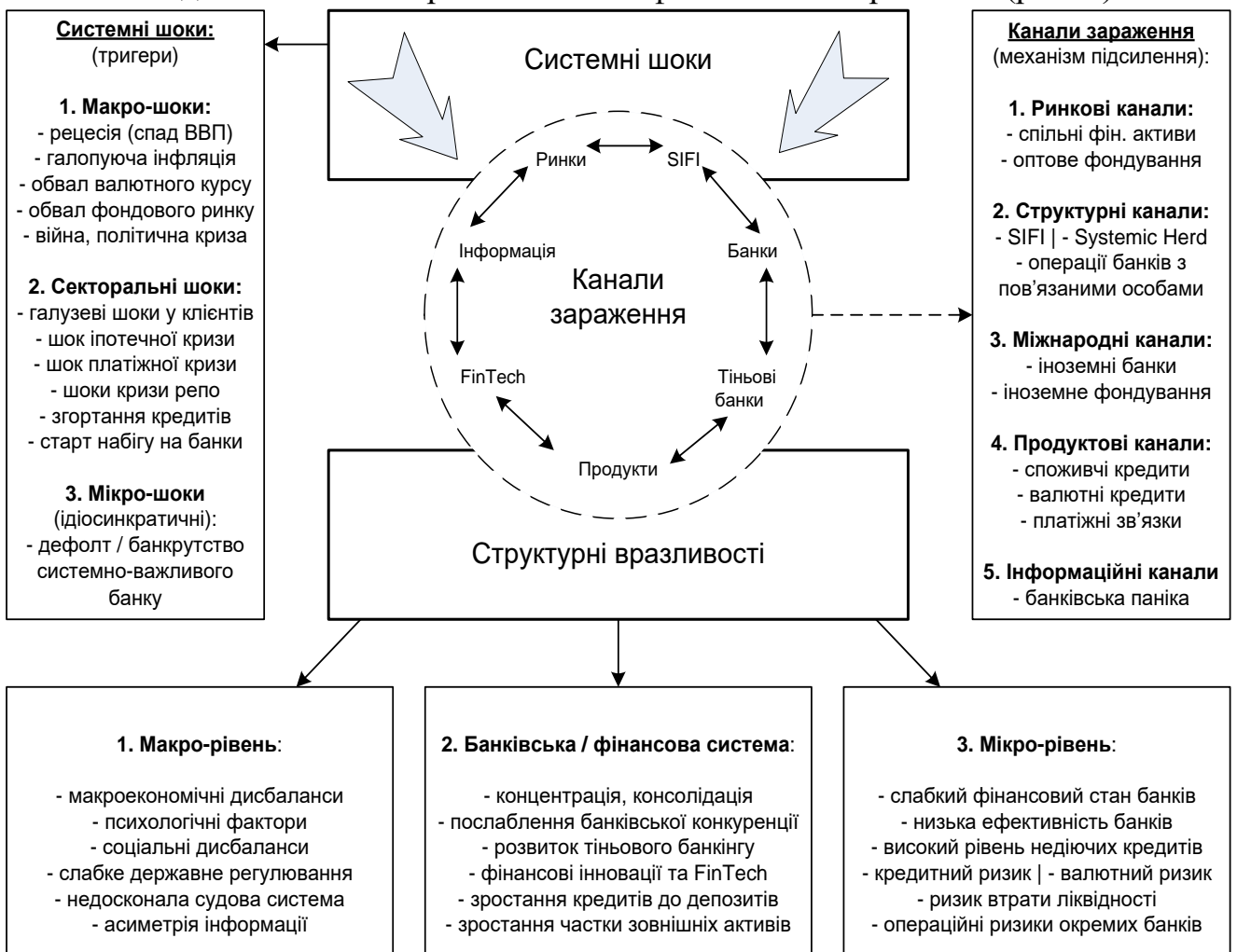
У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну і практичну цінність отриманих результатів, наведено інформацію про їх апробацію.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи дослідження системного ризику» досліджено теоретичні засади взаємозв'язку між ключовими елементами понятійно-категоріального апарату теорії системного ризику. Виявлено сутність системного ризику в банківській діяльності як імовірності настання системної банківської кризи, розкрито зміст та багатовимірність даного економічного поняття та його взаємозв'язок із банківськими дефолтами та кризами, обґрунтовано класифікацію основних елементів та проявів системного ризику, виділено ключові параметри, форми та виміри системного ризику у банківській діяльності, а також методи його оцінювання.

Автором досліджено історію формування концепції системного ризику шляхом критичного переосмислення наукових праць раннього, класичного і сучасного етапів розвитку теорії фінансової нестабільності. Систематизовано і розкрито взаємозв'язки між основними складовими понятійно-категоріального апарату досліджень у сфері фінансової стійкості та макропруденційної політики.

Спрямованість більшості дефініцій системного ризику на наслідки його реалізації залишає відкритими масу питань про джерела, причини, канали і механізм реалізації системного ризику, а власне концепція системного ризику стає предметом численних дискусій в академічному та регуляторному середовищах. Ключовий елемент поняття системного ризику – системна подія складається з двох основних компонент: шоку (*shock*) та механізму його поширення/підсилення (*amplification / propagation mechanism*). Системні шоки, в свою чергу, можуть бути ідіосинкратичними або систематичними. Систематичний шок як форма прояву систематичного ризику впливає на всю систему загалом і одночасно (різка девальвація, війна, пандемія тощо), натомість ідіосинкратичний шок – лише на окремі фінустанови чи фінансові активи з подальшим поширенням на решту банків. Запропоновано чітко розмежовувати поняття системного ризику (*systemic risk*) від систематичного ризику (*systematic risk*), який через систематичні шоки може зумовлювати появу системного ризику, однак залишається лиш однією з причин його реалізації поряд із механізмом поширення ідіосинкратичних шоків.

Розроблено структурну блок-схему механізму системного ризику, що демонструє взаємодію таких компонент як системна вразливість, системні шоки та канали підсилення і поширення шляхом фінансового зараження (рис. 1).

Рис. 1. Блок-схема механізму системного ризику банківської діяльності

Джерело: розроблено автором

Системні шоки – тригери системних подій, які в свою чергу доречно розподілити на три групи за джерелом походження: а) зовнішні макро-шоки; б) секторальні шоки; в) внутрішні ідіосинкратичні мікро-шоки. *Підсилюючий механізм* системного ризику діє через поширення шоків від одного банку до іншого через різноманітні канали у формі реальних балансових і позабалансових експозицій до ризику, а також інформаційних ефектів. Серед основних каналів поширення та підсилення системного ризику пропонуємо виділити: а) ринкові канали зараження; б) структурні канали; в) міжнародні канали; г) продуктові канали та д) інформаційні канали поширення шоків, котрі здатні проявлятися як у формі «набігів на банки» чи розгортання повномасштабної банківської паніки. *Структурні вразливості* – внутрішні дисбаланси банківської системи, котрі збільшують імовірність розгортання системної кризи, які доречно класифікувати на такі групи: а) макро-вразливості на рівні соціально-економічної системи; б) мезо-вразливості на рівні банківської або фінансової системи; в) мікро-вразливості на рівні окремих банків та їхніх контрагентів. Залежно від того, які з елементів зазначеного механізму залучені до процесу розгортання системної нестабільності, визначається специфіка кризи та оптимальні методи її подолання.

Доведено, що специфічні риси структурної побудови банківської системи України, а відтак архітекtonіки теоретико-методологічного каркаса такого комплексного феномену як системний ризик зумовлюють вибір особливої комбінації інструментів макропруденційної політики з фокусуванням на кредитні та валютні вразливості й канали поширення шоків, системні ризики втрати ліквідності через інформаційне зараження та вирішення проблематики «системної стадної поведінки». Пряме перенесення зарубіжного досвіду ускладнене через слабкість розвитку ринку цінних паперів, що унеможливорює застосування більшості ринкових інструментів оцінки системного ризику, а також слабше виражені традиційні проблеми *TBTF* (*too-big-to-fail* – «занадто великих, щоб збанкрутувати») й поширення шоків через канал міжбанківського кредитування.

Систематизовано сучасні методи оцінювання системного ризику. Запропоновано класифікацію методів оцінки за такими групами: 1) макроіндикатори фінансової стійкості; 2) мікроіндикатори ймовірності банкрутства банків; 3) індикатори системної важливості банків; 4) комплексні індикатори системного ризику. Підкреслюється, що в умовах специфічної структури БСУ та нинішнього рівня розвитку фондового ринку України більшість сучасних комплексних індикаторів системного ризику неможливо розрахувати з огляду на дефіцит чи повну відсутність вхідних ринкових історичних даних.

Обґрунтовано концептуальні основи макропруденційної політики, яка визначає ключовою функцією більшості центральних банків світу забезпечення фінансової стабільності банківської системи та зниження акумуляції системного ризику, що в свою чергу сприяє стійкому позитивному внеску фінансового сектору в економічне зростання. Досліджено сутність та аргументовано доцільність застосування комплексу макропруденційних інструментів, систематизованих за проміжними цілями макропруденційної політики на шляху до досягнення основної цілі – фінансової стійкості банківської системи (табл. 1).

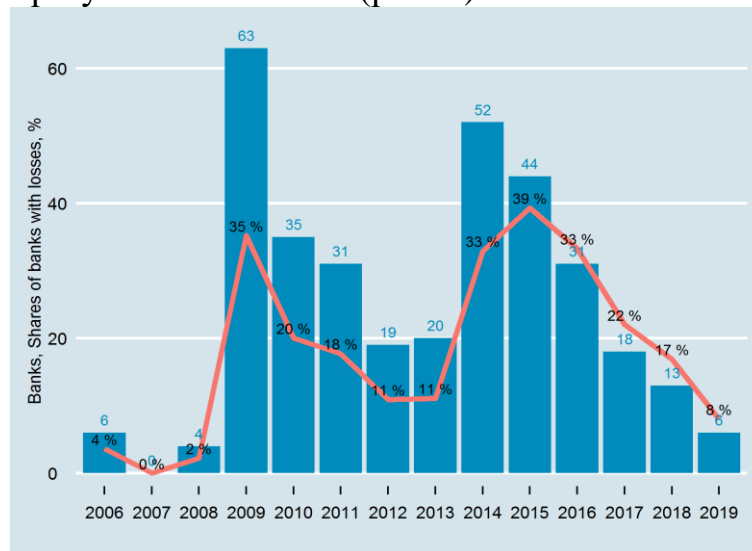
**Взаємозв'язок між проміжними цілями та інструментами
макропруденційної політики**

Проміжні цілі	Категорія	Інструменти
Пом'якшення та недопущення надмірного зростання кредитування та левериджу в економіці	Інструменти капіталу	Контрциклічний буфер капіталу; буфер системного ризику; норматив левериджу; вимоги до капіталу за результатами стрес-тестів; секторальні вимоги до капіталу (будівництво, небанківський сектор)
	Ліміти кредитування	Нормативи співвідношення кредиту до вартості забезпечення (LTV); співвідношення виплат за кредитом та доходу (DSTI), кредиту до доходу (DTI), норматив великих кредитних ризиків
Зменшення надмірної трансформації кредиту за строками та ліквідністю	Інструменти ліквідності	Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR); коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR)
Обмеження прямої і непрямой концентрації ризиків	Інструменти капіталу	Секторальні вимоги до капіталу (будівництво, небанківський сектор); буфер системного ризику; норматив левериджу
	Ліміти кредитування	Норматив співвідношення кредиту до вартості забезпечення (LTV); норматив співвідношення виплат за кредитом та доходу (DSTI), норматив кредиту до доходу (DTI), норматив великих кредитних ризиків
Обмеження впливу викривлених стимулів з позицій зниження морального ризику	Інструменти капіталу	Капітальні буфери для глобальних та інших системно важливих фінансових інституцій; буфер системного ризику; норматив левериджу
	Інструменти ліквідності	Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR); коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR); додаткові вимоги до ліквідності системно важливих банків
	Інші інструменти	Сприяння стратегії розвитку державних банків; зниження кредитування пов'язаних осіб.
Підвищення стійкості фінансової інфраструктури	Інші інструменти	Нагляд за ключовими елементами платіжної інфраструктури; розвиток платіжних систем центрального банку
Дедоларизація	Інструменти ліквідності	Збільшені задані параметри PD та LGD для валютних кредитів; інший коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR) в іноземній валюті
	Інші інструменти	Норматив відкритої валютної позиції; обмеження валютних кредитів домогосподарствам та підприємствам без валютної виручки; додаткові ваги ризику для валютних активів

Джерело: складено автором на основі даних центральних банків

У розділі 2 «Гене́за системного ризику в банківському секторі України» запропоновано та реалізовано комплекс наукових підходів емпіричного характеру для дослідження довгострокових процесів формування та акумуляції системного ризику на основі аналізу агрегованих показників різних підгруп банків в Україні.

Уперше здійснено комплексне дослідження ключових тенденцій формування системного ризику в банківському секторі України (БСУ) на основі аналізу мікроданих банків протягом 2006-2019 рр. для ідентифікації джерел акумуляції, формування та реалізації системного ризику в контексті подальшого розвитку макропруденційного регулювання банків (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кількості і частки збиткових банків у 2006-2019 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

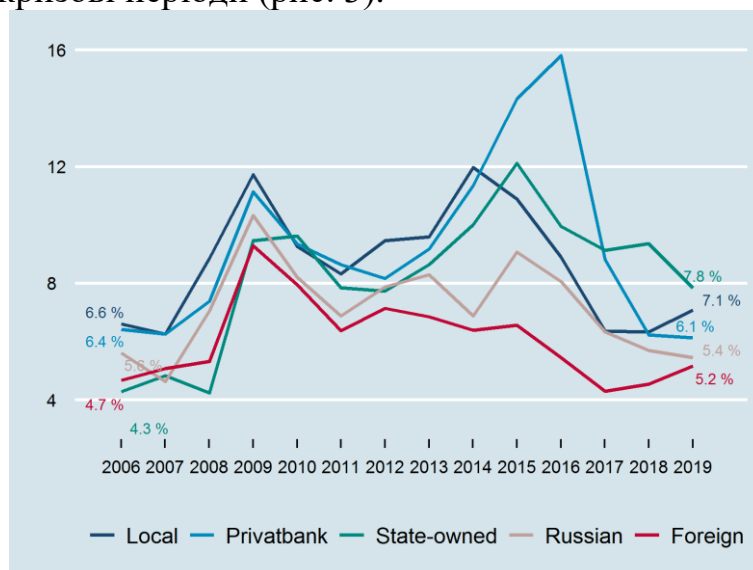
За результатами даного дослідження обґрунтована періодизація основних етапів циклічного розвитку БСУ, поглиблено розуміння поточних структурних змін БСУ в контексті причин і наслідків формування системного ризику на основі емпіричних даних; оцінено вплив факторів типу власності, розміру, бізнес-моделі банків на формування системного ризику у БСУ за допомогою порівняльного аналізу фінансових індикаторів відповідних груп фінпосередників; розроблено пропозиції для фінансових регуляторів щодо подальшого стратегічного планування макропруденційної політики.

У контексті тенденцій формування та реалізації системного ризику досліджена проблематика недіючих кредитів, доларизації та домінування державних банків. В результаті аналізу виявлено та обґрунтовано наявні можливості та бар'єри для відновлення кредитування й підвищення продуктивності банківського сектору в процесі фінансової стабілізації. Зокрема звертається увага на позитивних ефектах структурного реформування БСУ, спрямованих на зниження інсайдерського кредитування, моніторинг життєздатності бізнес-моделей банків, створення системи макропруденційних нормативів та загальну посткризову макрофінансову стабілізацію. Серед основних бар'єрів на шляху до системної стабільності визначено високу частку та низьку операційну ефективність державних банків, їхню залежність від

бюджетного фінансування, високий рівень впливу зовнішніх шоків на довгострокову волатильність показників рентабельності банків, відсутність дієвих довгострокових стратегій розвитку бізнесу в багатьох групах банків, особливо в сегменті невеликих за ринковою часткою приватних вітчизняних банків.

Результати емпіричного аналізу сприяють глибшому розумінню джерел системного ризику і структурних проблем у банківському секторі України, що були сформовані та реалізовані під час попередніх бумів та криз. Необхідність у процесі регулювання і нагляду зважати на специфіку банків за групами власників, ринкової частки та бізнес-моделі підтверджено результатами аналізу показників фінансової стійкості, які тісно пов'язані з типом тієї чи іншої фінансової інституції, а також виявленими відмінностями різних груп банків з погляду стійкості до кризових явищ 2008-2009 та 2014-2015 рр.

Результати ретроспективного коефіцієнтного аналізу свідчать, що у зіставленні з початком 2006 р. банківська система України кардинально змінилася з позицій структури власності: частка державного капіталу зростає, іноземні європейські банки втримали позиції, російські банки після фази зростання згортають активність. Попри відновлення макрофінансової стабільності після системної кризи, у банківському секторі лишаються серйозні проблеми, що стримують подальший його розвиток: насамперед, домінування державних банків, висока частка проблемних кредитів, невизначеність бізнес-моделей і стратегічних пріоритетів. Як свідчить досвід досліджуваного періоду, ключовими учасниками ринку зможуть залишитися банки, котрі мають прозору структуру акціонерів, що, в свою чергу, спроможні підтримати банк у складні часи, а також чітку зрозумілу бізнес-модель і стратегію розвитку, адекватні практики ризик-менеджменту та корпоративного управління. Встановлено, що іноземні банки найбільше підготовлені до нового етапу розвитку банківського бізнесу в Україні погляду операційної ефективності та доступу до фондування, хоча вони зазнали суттєвих втрат у кризові періоди (рис. 3).

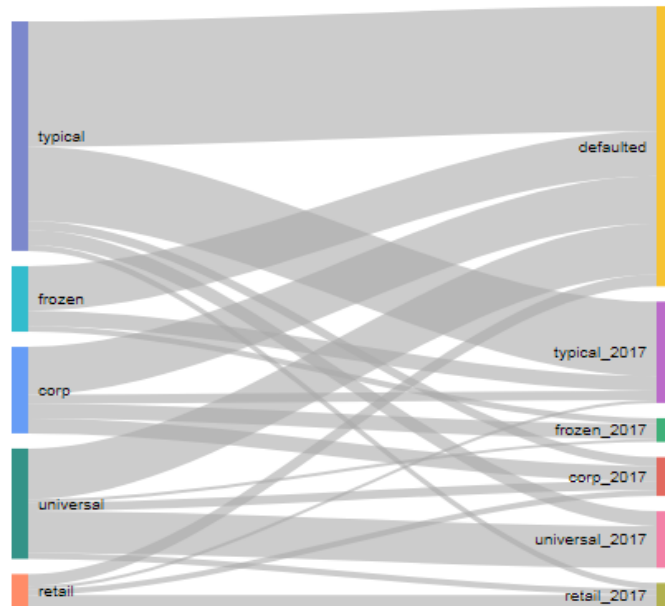

Рис. 3. Динаміка відношення витрат до процентних зобов'язань банків за групами власників за період 2006-2019 рр., %

Джерело: Розроблено автором на основі даних НБУ

Використовуючи емпіричні методи кластерного аналізу К-середніх було отримано емпіричні результати, що підтвердили наступні гіпотези: по-перше, інсайдерська модель ведення банківського бізнесу, притаманна локальним приватним банкам не пройшла випробування системною банківською кризою; по-друге, серед виведених з ринку банків у процесі очищення банківської системи істотно переважали банки з бізнес-моделями «роздрібного фондування для корпоративного кредитування» («typical, RF/CL»), а також т.зв. «законсервовані банки» («frozen»); по-третє, стратегії фокусування на роздрібному чи класичному корпоративному напрямку виявились менш поширеними в Україні, втім найбільш сталими та ефективними в умовах реалізації системних шоків (рис. 4; табл. 2).

Рис. 4. Міграція банків за бізнес-моделями у 2014-2017 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Таблиця 2

Динаміка активів та кількості банків України у розрізі бізнес-моделей у 2014-2017 рр.

Бізнес-моделі банків	Активи, млн грн, 1.01.2014	Активи, млн грн, 1.10.2017	Приріст активів, %	Кількість банків, 1.10.2014	Кількість банків, 1.01.2017	Приріст кількості банків, %
1	2	3	4	5	6	7
Універсальні (Universal)	1 039 430	1 078 833	3,8	37	19	-48,6
Роздрібні (Retail)	28 501	52 603	84,6	11	8	-27,3
Корпоративні (Corporate)	61 062	103 281	69,1	31	14	-54,8
Роздрібне фондування корпоративного кредитування (RF/CL)	140 528	41 008	-70,8	77	35	-54,5
Законсервовані (Frozen)	7988	4270	-46,5	24	9	-62,5

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

З метою удосконалення заходів макропруденційної політики запропоновано застосування емпіричних методів аналізу довгих часових рядів даних, впровадження яких дає змогу системно дослідити еволюцію та глибинні причини формування системних дисбалансів у банківському секторі для прийняття зважених рішень на новому посткризовому етапі розвитку банківської системи.

У ході аналізу встановлено, що проблеми та особливості структурного розвитку банківської системи визначатимуть майбутні параметри системного ризику. Дослідивши як розвивалися банки різних розмірів за активами протягом досліджуваного періоду, виявлено, що концентрація банківської системи зростає за рахунок посилення групи найбільших п'яти банків і різкого скорочення ринкової частки малих банків, тоді як середні банки в рамках ТОП-50 зберегли свої ринкові позиції. За період аналізу ефективність і дохідність малих банків зростає внаслідок політики регулятора з очищення ринку від слабких установ, а у найбільших банків вона погіршилась з огляду на проблемні кредити та неефективну депозитну політику державних банків.

Протягом досліджуваного періоду у малих банків спостерігалися вищі середньорічні темпи скорочення кредитного і депозитного портфелів, що збільшило дистанцію між великими та малими фінустановами. Водночас група найменших банків має аномально високі значення адекватності капіталу, що вимагають посиленої уваги в процесі завершальної фази стрес-тестування і напрацювання дієвих бізнес-моделей. Попри посткризове відновлення стійкості на банківському ринку, НБУ доведеться вирішувати окремі системні проблеми, акумульовані протягом попередніх десятиліть, такі як висока частка державного капіталу в банківській системі, зростання концентрації на окремих сегментах ринку, потреба в реструктуризації недіючих кредитів, що становлять більше половини загальних активів банків, слабкість бізнес-стратегій багатьох невеликих банків тощо.

У результаті аналізу циклічних і структурних вимірів системного ризику в банківському секторі України обґрунтовано низку висновків, важливих для конструювання ефективної макропруденційної політики:

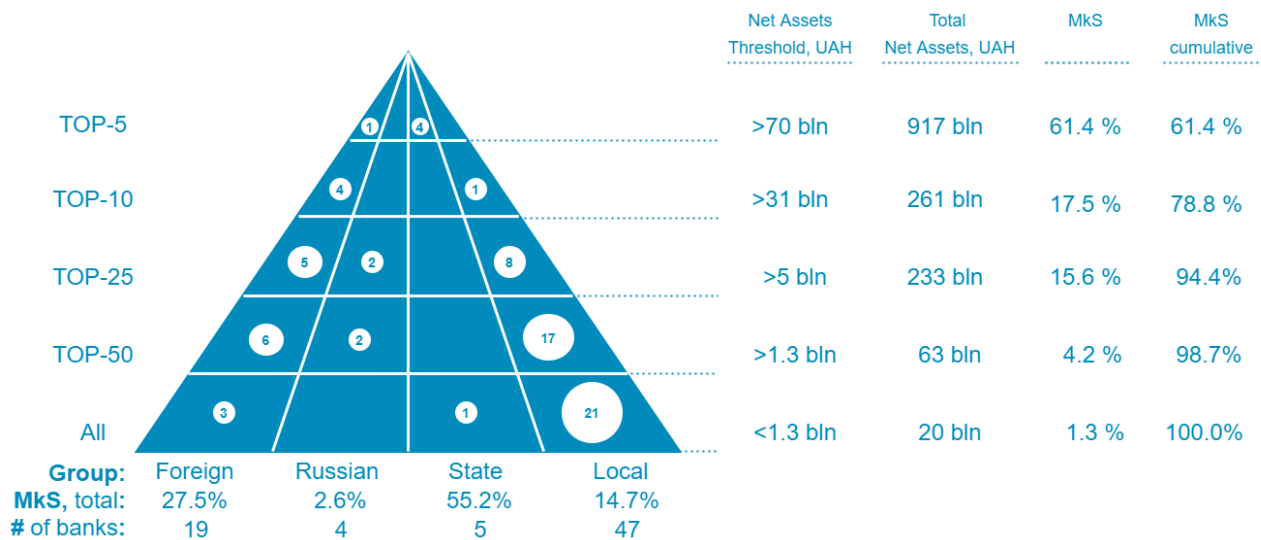
1. Висока частка державних банків у групі найбільших містить загрозу подальшої концентрації ринку, перетворенню конкурентного середовища на олігополістичне та накопичення дисбалансів та неефективностей через неминучий моральний ризик. У цьому контексті необхідна активізація дій, спрямованих на виконання основних пунктів «Стратегії розвитку державних банків в Україні» в частині приватизації, реструктуризації кредитного портфеля та запровадження систем ефективного корпоративного управління.

2. Проблемні кредити, що концентруються у найбільших банках, перевантажують банківські баланси та знижують потенціал для відновлення кредитної активності на основі діяльності лідерів ринку.

3. Невеликі банки нижче 50-го місця в ренкінгу становлять 1,3% банківських активів і вимагають підвищення продуктивності та закріплення на ринку через спеціалізацію або ж подальшу консолідацію (рис. 5).

4. НБУ рекомендовано продовжувати вдосконалювати методологічний апарат макропруденційної політики. Замість реактивного підходу до подолання банківських криз, регулятору варто переходити до проактивного превентивного механізму запобігання накопичення системних дисбалансів і мінімізації суспільної ціни банківських криз для платників податків.

5. Структура банківського ринку України не відповідає оптимальній з огляду на рівень виконання ключової функції – ефективного перерозподілу грошових коштів у рамках кредитного процесу. Низькі обсяги капіталу більшості банків, наявність кредитування пов'язаних осіб в окремих банках, падіння обсягів депозитної бази внаслідок зниження довіри населення до потенційно неплатоспроможних банків – це ті проблеми, подолання яких потребує певної оптимізації структурних характеристик банківського ринку.

Рис. 5. Розподіл банків за обсягом активів і групами власників станом на 01.01.2020, %

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Доведено, що політика НБУ в напрямі подальшої консолідації та капіталізації сприяє трансформації банківської системи через збільшення фінансового потенціалу і зниження індивідуальних ризиків банків. З іншого боку, цей процес призводить до зростання концентрації банківського сектору, наслідки якої є дискусійними й багатьма теоретиками пов'язуються із загрозами посилення монополізації та фінансової нестабільності.

Проте результати проведеного емпіричного аналізу свідчать, що надмірна концентрація банківського ринку України у найближчі роки буде малоімовірною. Зафіксовано перехід банківської системи з низького на помірний рівень концентрації, що потребує більшої уваги регуляторів до угод злиття і приєднання за участю системно важливих банків, якщо вони генерують високий приріст індексу Херфіндаля-Хіршмана (ННІ). При цьому посиленого моніторингу потребує концентрація на ринку роздрібних банківських послуг, у тому числі платіжному.

Доведено користь послаблення регуляторних вимог щодо реорганізації малих і середніх банків з огляду на низький вплив фактора нерівності на зростання концентрації з початку 2014 року. Оскільки найсуттєвішим для концентрації став фактор зниження кількості банків, а не зростання індексу нерівності, то падіння рівня дефолтів у посткризовий період сприятиме уповільненню темпів концентрації. Аргументовано, що навіть масові дефолти або злиття малих банків несуттєво впливатимуть на приріст індексів концентрації, тоді як акцентувати увагу слід на системно важливих банках, особливості консолідації яких здатні генерувати масштабніші структурні зміни.

У розділі 3 «Комплексне оцінювання прояву системного ризику в Україні в умовах банківської кризи» проаналізовано основні канали поширення системного ризику в контексті їх прояву в Україні впродовж банківських криз: кредитний канал, валютний, ринковий, процентний, інформаційний канал. Зокрема, значна увага приділена дослідженню банківської паніки вкладників 2014-2015 рр.

За допомогою емпіричного аналізу крос-секційних та панельних даних досліджено особливості прояву системного ризику у формі розгортання системної кризи та масових дефолтів банків впродовж 2009-2010 та 2014-2016 рр. Розгляд ролі системно важливих банків у формуванні системного ризику дає підстави говорити, що проблема банків «надто великих, щоб збанкрутувати» лишається для України вагомим джерелом акумуляції системного ризику, однак імовірність його реалізації пом'якшується тим, що дана проблема була де-факто виведена за ринковий та макропруденційний периметр після націоналізації і трансформована у більш широку фіскальну проблему, проблему ефективності державного управління та проблему підтримки конкуренції на ринку з домінуючими державними фінансовими установами.

Водночас результати дослідження підтвердили актуальність проблеми системної колективної поведінки банків, або «надто численних, щоб збанкрутувати». Потреба у розробці концепції колективної системної вразливості в українських реаліях набуває дедалі більшої актуальності з огляду як на структурну специфіку вітчизняної банківської системи, так і в контексті наявності в Україні історії банківських криз із масовими дефолтами малих і середніх банків, котрі мали схожі фінансові проблеми системного характеру. Зокрема, йдеться про спільну практику агресивного валютного кредитування без відповідного ризик-менеджменту або масового залучення депозитів шляхом цінової конкуренції для кредитування пов'язаних бізнес-груп.

За результатами здійсненого аналізу виявлено низку каналів поширення системних шоків, які досліджено на емпіричних даних періоду реалізації системного ризику. Серед них:

– *кредитні канали*, що активізуються через значні обсяги проблемних кредитів, які здатні суттєво погіршити фінансовий стан банків. Для моніторингу найбільш вразливих до кредитного ризику банків пропонується методика рейтингової оцінки проблемності кредитного портфеля банку на основі квартальної фінансової звітності;

– *процентні канали*, що виражаються у процентному ризику, на який наражається банківська система в цілому;

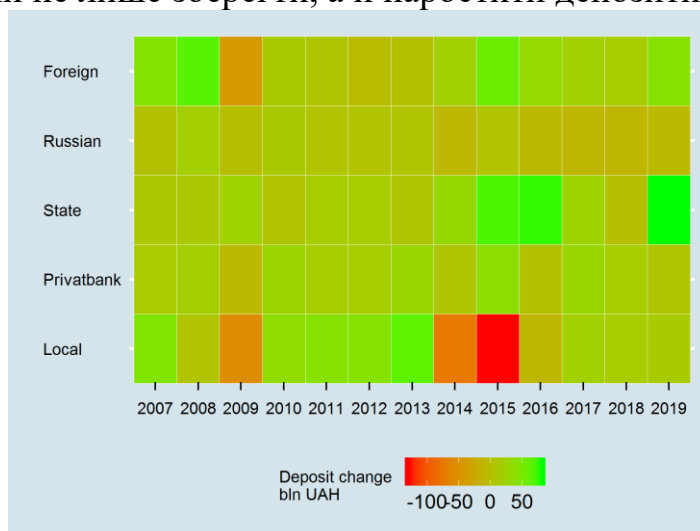
– *валютні канали*, що полягають у поширенні системних шоків, які можуть бути викликані різким і суттєвим коливанням валютного курсу національної валюти як унаслідок дії зовнішніх фундаментальних факторів, так і через внутрішні проблеми макрофінансової нестабільності в умовах високої доларизації банківських балансів;

– *ринкові канали*, під якими розуміють можливість трансмісії ризиків через ті елементи пасивів і активів банків, стан і вартість яких залежить від ринкового ризику;

– *міжбанківські канали* – системний ризик прямого поширення шоків через канали міжбанківського кредитування. Для запобігання фінансовому зараженню через цей канал рекомендується посилити вимоги до ліквідності банків, які здатні більш відчутно знизити системний ризик, ніж підвищення регулятивних вимог до капіталу;

– *інформаційні канали* – канали трансмісії системного ризику шляхом інформаційного фінансового зараження, тобто поширення системного ризику в банківській системі, яке викликане асиметричністю інформації між її учасниками та суб'єктами господарювання. Найяскравішим проявом реалізації системного ризику шляхом інформаційного каналу зараження є банківська паніка і масові набіги на банки.

У процесі емпіричного дослідження банківської паніки під час системної кризи в Україні 2014-2015 рр. проведено ретроспективний аналіз динаміки відтоку депозитних вкладів з банків залежно від їхньої платоспроможності та походження капіталу. Найбільш вразливими до банківської паніки виявились банки з приватним вітчизняним та російським капіталом, тоді як іноземні та державні банки зуміли не лише зберегти, а й наростити депозитну базу (рис. 6).

Рис. 6. Щорічний приріст депозитів груп банків у розрізі власників за період 2007-2019 рр., млрд грн

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Акцентовано увагу на відмінностях між банками за рівнем схильності до паніки серед вкладників, а також ролі депозитних ставок та інформаційного каналу зараження в реалізації системного ризику. На основі аналізу розроблені рекомендації регуляторам, менеджерам, вкладникам та контрагентам українських банків: а) обмежувальні заходи щодо зняття валютних вкладів лише стимулюють їхній відтік та поповнення тіньового сектору економіки; б) варто посилити увагу регуляторів до банків із надмірно високими ставками та низькою ліквідністю в процесі макропруденційного регулювання; в) у випадку виявлення проблемності банку регуляторам слід діяти більш рішуче щодо надання підтримки чи визнання неплатоспроможності: існування банку в невизначеному статусі негативно впливає на довіру до всієї банківської системи і опосередковано негативно впливає і на стійкі банки через механізм інформаційного зараження.

На основі емпіричного аналізу динамічних рядів фінансових даних автором оцінено сигнальну здатність традиційних індикаторів фінансової стійкості банків. Проведено порівняльний ретроспективний аналіз ефективності індикаторів раннього попередження на прикладі двох груп проблемних банків, що зазнали дефолту протягом 2008-2012 і 2014 рр. Результати дослідження дають змогу визначити найбільш прийнятні показники надійності банків для рейтингових методик, а також підвищити якість моніторингу системного ризику в банківському секторі. Найкращими індикаторами дефолтів виявились традиційні показники дохідності, ліквідності, частка депозитів населення у зобов'язаннях, якісний фактор структури власності. Недостатню індикативну здатність демонструють показники адекватності капіталу та якості активів.

Наприклад, традиційними індикаторами якості активів вважаються частки проблемних кредитів або резервів під кредитні ризики у кредитному портфелі. Хоча фактична структура кредитів як основної статті активів українських банків є ключовим показником надійності банків, жоден із коефіцієнтів, котрі відображають якість кредитів на основі публічної звітності не підтвердив своєї прогнозованої здатності: банки з тимчасовою адміністрацією до самого моменту її запровадження по різному звітували про рівень токсичності своїх активів. Це підтверджує інтуїтивний висновок про численні маніпуляції з бухгалтерською звітністю, спрямовані на спотворення інформації про реальну якість кредитів. Адже справедлива оцінка обсягу проблемних активів зобов'язує банк формувати додаткові резерви, що не завжди відповідає інтересам власників. Таким чином, у вітчизняних умовах оцінка якості кредитів має сенс лише за умови доступу до конфіденційної інформації або довіри до публічної звітності банку.

Запропоновано інтегральну логістичну модель надійності банків для моніторингу системного ризику банківського сектору України, що полягає у логіт-моделюванні ймовірності банкрутства банку як функції від низки фінансових індикаторів банку. У результаті проведеного тестування прогнозної точності різних комбінацій фінансових змінних для логістичної регресії, рекомендується використовувати низку індикаторів раннього попередження, що в комплексі дозволяють отримати достатньо точну оцінку фінансової стійкості банку з огляду на історичну ймовірність банкрутства (табл. 3).

Дескриптивна статистика окремих показників банків за період 2013-2018 рр.

Індикатор	Проблемні банки d			Діючі банки h		
	Медіана	Середнє значення	Стандартне відхилення	Медіана	Середнє значення	Стандартне відхилення
ROA	-0,08	-6,81	21,27	0,35	0,42	2,54
ROE	0,00	-5,34	74,11	1,56	2,60	14,68
NIM	2,38	-305,12	2519,89	7,52	8,38	4,45
CIR2	79,84	86,52	44,11	50,70	47,48	20,63
CAR1	12,62	13,53	41,62	20,93	24,93	17,74
RTDL	47,56	43,85	20,79	37,36	35,54	19,36
LTD	102,31	112,53	67,60	98,84	121,46	95,79
LLRR	7,13	30,54	97,73	11,33	15,50	14,29
LIQ1	6,69	10,89	15,90	11,04	12,74	7,86
LIQ2	8,17	59,46	369,42	17,70	27,58	52,71
LIQ3	7,66	49,68	227,60	15,52	18,47	12,04
QDR	26,59	31,95	21,41	46,15	47,18	21,70
LOG(A)	14,36	14,52	1,38	14,40	14,65	1,77

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Метод дослідження базувався на підготовчому пошуковому графічному аналізі й відборі потрібних предикторів для побудови багатofакторної логістичної регресії загального виду:

$$\text{logit (PD)} = \ln\left(\frac{P_j}{1-P_j}\right) = \beta_0 + \sum_{i=1}^n \beta_i x_i. \quad (1)$$

У процесі відбору факторів (x_i) і подальшого моделювання протестовано понад 20 традиційних індикаторів надійності банку, серед яких у кінцевому підсумку обрано шість змінних із найвищою сигнальною здатністю прогнозування ймовірності банкрутства (табл. 4).

Таблиця 4

Підсумкові параметри багатofакторної логістичної регресії

Індикатори	Коефіцієнти регресії (Estimate)	Стандартна похибка (Std. Error)	Z value	PR (> z)
(Intercept)	0.333217	1,724536	0,193	0,846786
LOG(ASSETS)	-0,124864	0,109898	-1,136	0,255878
NIM	0,308742	0,052982	5,827	5,63e - 09(***)
RDTL	-0,019225	0,010834	-1,774	0,075982 (.)
QDR	0,018731	0,012485	1,500	0,133534
LTD	0,013145	0,004802	2,738	0,006188 (**)
LIQ	0,088239	0,023882	3,697	0,000218 (***)

Джерело: розраховано автором у програмному середовищі R та R Studio.

Примітка: у дужках – рівень статистичної значущості: (***) – 0,1 %, (**) – 1 %, (*) – 5 %, (.) – 10 %.

У формалізованому вигляді отримані результати багатofакторної моделі можна записати таким чином:

$$\begin{aligned} Bank\ Status = & 0,333 - 0,125 \times Assets + 0,309 \times NIM + \\ & + 0,088 \times LIQ + 0,013 \times LTD - 0,019 \times RDTL + 0,019 \times QDR, \end{aligned} \quad (2)$$

де *Assets* – це обсяг активів (логарифм) – проксі-змінна, що вказує на розмір банку; *NIM* – чиста процентна маржа (*net interesting margin*), % – традиційний показник дохідності, здатності інвестиційно-кредитного портфеля генерувати чистий процентний дохід; *LIQ* – коефіцієнт ліквідності, % – відношення ліквідних активів до ресурсів банку (МБК+депозити); *LTD* – кредити до депозитів (*loan-to-deposit ratio*), % – показник рівня кредитної активності, що історично вищий у банків з іноземним капіталом; *RDTL* – частка роздрібних депозитів у зобов'язаннях, % – показник залежності від коштів населення, критичний для банків з нестійкими бізнес моделями кредитування пов'язаних осіб; *QDR* – частка поточних депозитів, % – найчутливіший до банківської паніки елемент депозитної бази.

Тестування підтвердило, що запропонована багатofакторна логіт-модель характеризувалася високим коефіцієнтом точності (*accuracy ratio*) – 92,2 %, що впливає з матриці невідповідності та індикаторів чутливості моделі.

Як свідчать отримані результати, найбільш значущими для прогнозування ймовірності дефолту банків виявились такі показники, як чиста процентна маржа, коефіцієнт ліквідності, відношення кредитів до депозитів. Водночас встановлено, що такі фактори як розмір банку, рівень резервування кредитів та частка поточних депозитів мають обмежений вплив на фінансову стійкість банків України, що підтверджує висновки попередніх досліджень індикаторів ранньої діагностики.

У роботі обґрунтовано методичні підходи до розрахунку принципово нового композитного індексу системних шоків для України, який відрізняється від існуючих розробок тим, що охоплює не лише фінансові умови, а й важливі для малої відкрито економіки зовнішні шоки у вигляді цінкових чи валютних шоків, а також за допомогою логіт-компоненту відображає інтегральну оцінку загальносистемної фінансової стійкості банків.

У розділі 4 «Системний ризик у міжнародній банківській діяльності» досліджено концептуальні засади формування та регулювання системного ризику в контексті міжнародної банківської діяльності, що дозволило вдосконалити аналітичний інструментарій оцінки транскордонних каналів поширення системної кризи та систематизувати міжнародний досвід моніторингу та регулювання системного ризику.

Оцінивши рівень транскордонної залежності банківських ринків регіонів Центральної і Східної Європи, Балтики, Балкан, Середньої Азії та Кавказу від транснаціонального банківського капіталу та особливості динаміки ринкової частки іноземних банків, обґрунтовано роль іноземних банків у поширенні системних банківських криз і особливості їхнього впливу на системну стійкість понад 20-ти країн із перехідною економікою. За допомогою аналізу транскордонних каналів поширення системного ризику визначено ключові

тенденції, а також позитивні та негативні наслідки експансії іноземного капіталу в банківські системи країн Центрально-Східної Європи та пострадянських країн.

На основі аналізу емпіричних даних виявлено важливі закономірності транскордонного фінансування і впливу на канали системного ризику процесу експансії іноземних банків на ринки країн, що розвиваються. Результати проведеного дослідження свідчать, що іноземні банки виявилися більш платоспроможними під час економічних криз у країнах з перехідною економікою порівняно з місцевими приватними банками, попри великі фінансові втрати і необхідність у капіталізації. Встановлено суттєві відмінності в рівнях дефолтів і реакції на кризу серед іноземних і вітчизняних банків. Замість реалізації каналу транскордонного поширення системного ризику присутність іноземних банків, підвищення лояльності клієнтів і підтримка капіталу з боку материнських установ скоротили відтік депозитів і згладили потенційний вплив фінансової нестабільності під час системних криз.

Водночас з'ясовано, що фаза розвитку банківського сектору в країнах з перехідною економікою після глобальної кризи 2007-2009 рр. характеризується новими тенденціями: не лише скороченням частки локальних приватних банків, а й зменшенням присутності іноземних банків з одночасним посиленням частки держави у загальній структурі власності національних банківських ринків. Цей тренд на одержавлення банківських секторів Центрально-Східної Європи відрізняє останній посткризовий період відновлення від колишньої фази «великого пом'якшення» і експансії іноземних банків у 1990-2007 рр. Дане емпіричне дослідження дало змогу точніше прогнозувати майбутні вигоди і ризику присутності іноземних банків у країнах з перехідною економікою для цілей регулювання та ведення банківського бізнесу.

З метою детальнішої оцінки транскордонного каналу поширення системного ризику на національному рівні проаналізовано специфіку розвитку іноземного банківського капіталу в Україні. Як свідчать результати проведеного дослідження діяльності іноземних банків в Україні, іноземні банки з європейським капіталом виявилися більш стійкими до системних криз 2009-2010 та 2014-2015 рр. порівняно з приватними вітчизняними, зуміли наростити ринкову частку, хоча й дещо погіршили власне фінансове становище. Головними причинами вищої стресостійкості іноземних банків стали фінансова підтримка материнських структур, вища лояльність вкладників, менш ризикова політика фондування з меншою залежністю від ресурсів роздрібних вкладників, своєчасний вихід більшості іноземних банків із високомаржинального бізнесу споживчого кредитування, ефективна стратегія зниження витрат і реорганізації мережі.

З'ясовано, що масовий вихід іноземних банків у міжкризові періоди, особливо в 2011-2013 рр., не мав ознак системного шоку для банківської системи, радше нагадуючи еволюційний процес: згортали діяльність на ринку менш конкурентоздатні в українських умовах іноземні холдинги та банки, тоді як більша частина європейських фінансових установ лишилась на ринку. Як наслідок з-поміж дочірніх західних банків на ринку України zostалися в основному банки з високою ринковою часткою (Райффайзен банк Аваль, ОТП Банк, Креді Агріколь

Банк, Укрсиббанк тощо), котрі успішно втримали лідерські позиції та адаптувались до нових посткризових умов, змінюючи структуру активів, знижуючи їхню дюрацію через заміщення іпотечних позик короткостроковими споживчими і картковими кредитами, налагодили операційну ефективність і таким чином виявились більш підготовленими до кризи 2014-2015 рр. та викликів коронакризи 2020 р. Попри позитивний історичний досвід у контексті слабкості транскордонних каналів поширення системного ризику, банківським регуляторам і стейкхолдерам важливо докладати зусиль до моніторингу фінансового стану та потенціалу впливу іноземних банків у майбутньому.

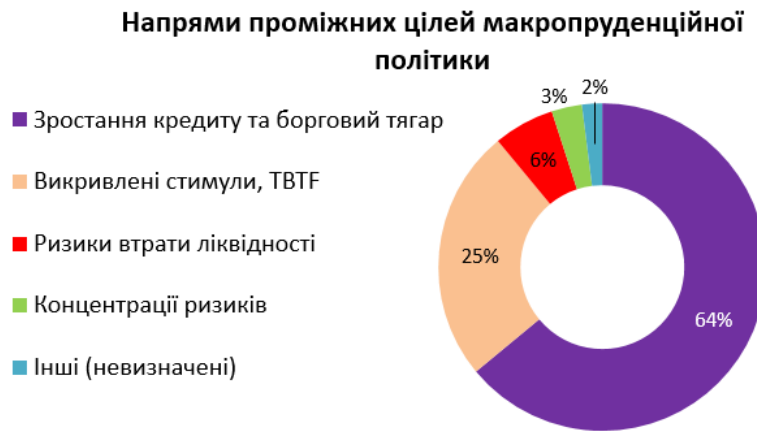
Доведено, що важливим елементом макропруденційного регулювання і мінімізації системного ризику може стати система моніторингу за динамікою фінансових ризиків і впливовості іноземних банків у розрізі дочірніх, материнських установ і країн походження капіталу. В умовах активізації процесів злиття і поглинання банків особливого значення набуває нагляд за фінансовим станом і діловою репутацією нових потенційних бенефіціарів банків під час надання дозволу на участь у капіталі, а також консолідований нагляд за банківськими групами. Рішення регуляторної дилеми між рівним ставленням до учасників ринку та специфікою іноземних банків дозволить максимізувати корисність іноземного капіталу в інтересах сталого розвитку банківської системи України.

У дисертаційній роботі здійснено дослідження міжнародної практики розробки та застосування макропруденційної політики, що спрямована на упередження потенційного та мінімізацію існуючого системного ризику. Адже міжнародна координація є одним із базових принципів функціонування макропруденційної політики. За допомогою інструментарію макропруденційної політики центральні банки провідних країн світу навчилися не допускати надмірного роздування «бульбашок» в окремих сегментах кредитування, в тому числі запобігати шкідливому зростанню в споживчих чи іпотечних секторах, подальші проблеми яких чинять суттєвий негативний ефект на широкі маси населення. При цьому регулятор отримує більше простору для рішень у сфері монетарної політики для досягнення її цілей у формі таргетованої інфляції чи необхідного рівня зайнятості, оскільки негативні екстерналиї стосовно фінансової стійкості коригуються відповідними макропруденційними заходами.

Такий дискретний характер макропруденційного регулювання породжує нову потребу – в узгодженні інструментарію національних регуляторів для недопущення небажаного перетікання кредитного капіталу між країнами в рамках регуляторного арбітражу. Адже фінансова лібералізація суттєво підвищила транскордонну активність банків, а фінансова глобалізація знизила ефективність локальних регуляторних заходів. Масштаби негативних наслідків банківських криз в Іспанії, Ірландії, Греції та Кіпрі за підсумками глобальної фінансової нестабільності були б значно меншими, якби не існування можливості вільного транскордонного перетікання ліквідності, що сприяв кредитному буму через банківські канали.

З'ясовано сутність та специфіку імплементації в країнах ЄС ключових макропруденційних інструментів, спрямованих на досягнення проміжних цілей

макропруденційної політики, таких як стримування надмірного кредиту зростання та боргового навантаження, обмеження впливу викривлених стимулів і морального ризику, запобігання ризикам втрати ліквідності, обмеження прямої та опосередкованої концентрації ризиків та інших (див. табл. 1; рис. 7).

Рис. 7. Відносна частота використання заходів для досягнення проміжних цілей макропруденційної політики в країнах ЄС

Джерело: розроблено автором на основі даних ЄЦБ

На прикладі країн ЄС розкрито проблематику міжнародного досвіду координації макропруденційної політики між регуляторними органами провідних країн світу в контексті впливу інструментарію макропруденційної політики на забезпечення фінансової стійкості національних банківських систем. За результатами систематизації міжнародного досвіду обґрунтовано необхідність гармонізації нормативно-правової бази макропруденційного нагляду в Україні з кращими європейськими практиками.

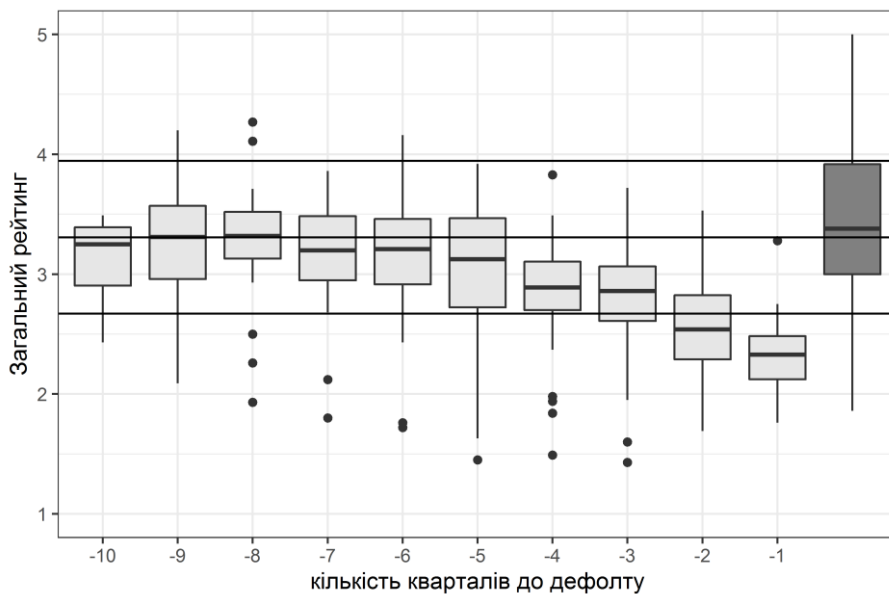
У розділі 5 «Макропруденційна політика регулювання системного ризику в банківському секторі України» проведено оцінку стану та розвитку макропруденційної політики в Україні для мінімізації системного ризику. Автором обґрунтовано перспективні напрямки впровадження макропруденційного інструментарію превентивної ідентифікації системного ризику в Україні.

На підставі аналізу досягнень та помилок, допущених регуляторами в процесі виконання Комплексної програми розвитку фінансового ринку України до 2020 року, запропоновано комплексну стратегію подолання наслідків реалізації системного ризику в Україні. У роботі сформульовано підходи до моніторингу системного ризику та розробки й удосконалення сучасних макропруденційних інструментів його регулювання у банківській системі України на основі врахування національної специфіки.

У дисертаційній роботі надано комплекс рекомендацій для удосконалення процедур макропруденційного регулювання, які згруповано за блоками: подолання системних дисбалансів у структурі активів банків; подолання системних дисбалансів у структурі пасивів банків; дедоларизація та подолання валютних дисбалансів; моніторинг та мінімізація секторальних дисбалансів;

розвиток сучасних систем корпоративного управління; посилення інституційної спроможності та наглядових функцій банківських регуляторів; стратегічні рішення проблеми державних банків. Сформульовані у роботі пропозиції за кожним з окреслених напрямів реагування дають змогу регуляторів систематизувати стратегічні рішення з позицій основних класів проблем, котрі зазнала банківська система за підсумками системної кризи, що була проявом хронічної акумуляції низки структурних дисбалансів, які продовжують впливати на структурну вразливість банківського сектору. Акцентовано, що без усунення наявних наслідків реалізації системного ризику перехід на будь-яку систему превентивної ідентифікації сигналів майбутньої фінансової нестабільності залишатиметься лише частковим розв'язанням загальної проблеми розбудови макропруденційного регулювання.

З метою мінімізації нових проявів системного ризику в майбутньому обґрунтовано доцільність поліпшення якості проактивних методів превентивного запобігання системному ризику замість простого реагування на наслідки його реалізації. Рекомендовано застосовувати для експрес-аналізу і моніторингу інтегральної надійності банківського сектору представлені в роботі методологічні алгоритми рейтингування банків на основі публічної інформації (бальний рейтинг стійкості банків та індекс Bank_FinScore). За результатами ретроспективного емпіричного аналізу була підтверджена прогнозна здатність запропонованих методологій рейтингування банків на основі скорингу фінансових показників (рис. 8).

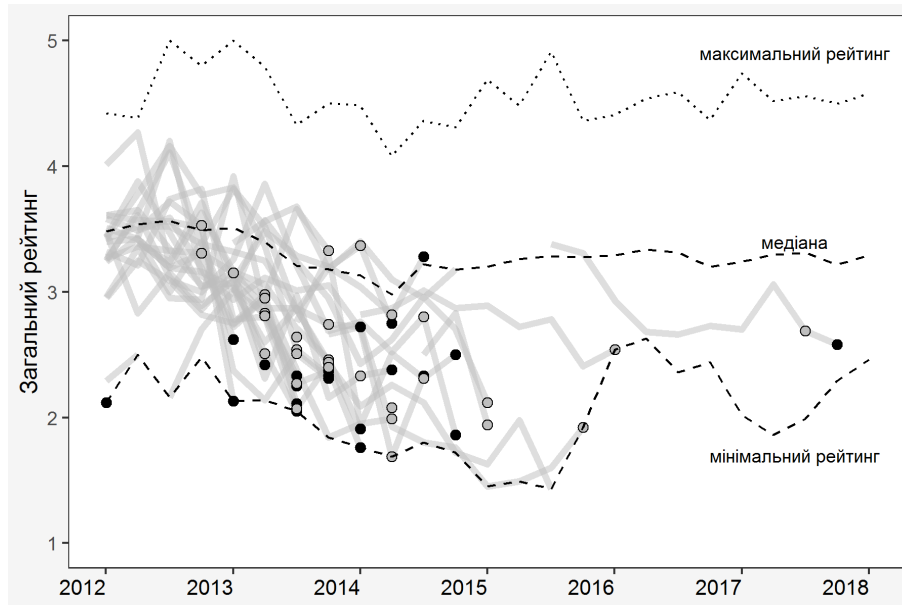

Рис. 8. Розподіл рейтингових балів неплатоспроможних банків за кварталами перед дефолтом порівняно з розподілом рейтингів діючих банків, розрахованих протягом 2012-2018 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

У результаті порівняльного аналізу динаміки інтегральних рейтингових індексів для груп досі діючих та збанкрутілих банків під час системної кризи та

відновлення 2014-2020 років було встановлено, що рейтинги, засновані на відкритих даних, мають високу здатність прогнозувати банкрутства, оскільки значення рейтингу банків, які в майбутніх періодах зазнали дефолту, були нижче середніх значень по системі. При цьому майбутні неплатоспроможні банки були схильні поступово втрачати свої позиції у рейтингу за кілька кварталів до дефолту (рис. 9).

Рис. 9. Траєкторії динаміки рейтингових балів неплатоспроможних банків у порівнянні з розподілом рейтингів по системі під час 2012-2018 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Результати ретроспективного аналізу використано для вибору найбільш значущих фінансових показників, що репрезентують ймовірність дефолту. Вони стали основною оновленою методологією рейтингування надійності банків та оцінки системної вразливості на основі актуальних даних у розрізі банків. Для подальшого підвищення сигнальної здатності методик комплексної оцінки банківських ризиків пропонується ряд методичних підходів, апробованих на практиці – від калібрування ваг індикаторів за підсумками аналізу груп діючих та збанкрутілих банків під час системних криз до використання коригуючих експертних оцінок, що здатні усунути похибки, притаманні механістичному інтегруванню кількісних фінансових індикаторів діяльності банків.

Обґрунтовано можливості використання для моніторингу і мінімізації системного ризику запропонованих рейтингових методик надійності банків шляхом їх поєднання з чотирма основними блоками мікропруденційної методології SREP, таких як аналіз та оцінка бізнес-моделі, оцінка рівня організації корпоративного управління та внутрішнього контролю, достатність капіталу, достатність ліквідності. Водночас підкреслюється, що у зв'язку з наявністю тісного взаємозв'язку банківської системи із реальним сектором економіки, ефективна ідентифікація, оцінка та регулювання системного ризику неможливі

без урахування фінансової стійкості основних корпоративних клієнтів банків. З цією метою автором розроблено методологію нового аналітичного продукту FinScore для експрес-аналізу фінансового стану банківських контрагентів із реального сектору економіки.

Надано рекомендації для превентивної ідентифікації та оцінки джерел системного ризику в Україні шляхом впровадження міжнародної практики регулярного оновлення так званих книг основних індикаторів (*Key indicator books*), або ж «дешбордів системного ризику» (*Systemic risk dashboards*). У роботі запропонована структура даних аналітичних інструментів на основі графічної візуалізації фінансової інформації, що дає змогу з різним рівнем деталізації здійснювати моніторинг і розрахунок системних ризиків. Перелік індикаторів для дешборду системного ризику, розроблений автором, складається з таких груп показників залежно від цілей макропруденційної політики: індикатори загального рівня кредиту; показники секторального рівня кредиту; рівень цін на активи; індикатори ліквідності та балансових диспропорцій; ринкових умов; великих ризиків; секторальних концентрацій; індикатори ринкових часток; взаємозалежностей; концентрації; комплексності; платіжної системи; валютної системи; макроекономічних шоків; рейтинги та індекси зовнішніх провайдерів аналітичної інформації

Запропоновані до використання «дешборди системного ризику» можуть, крім історичної динаміки найважливіших показників, включати й прогнози, обґрунтовані за єдиним алгоритмом оцінки фаз фінансового циклу. Таким чином на графіку динаміки складових індексу системного стресу НБУ для комплексного бачення ситуації важливо розкривати компоненти усіх субіндексів даного індексу, водночас доповнивши їх набором інших вагомих факторів вразливості й потенційних джерел системних шоків. Зокрема, наближення індикаторів кредитного циклу до пікових значень дало б чіткий сигнал про розгортання кредитного буму та додаткові аргументи до запровадження контрциклічних макропруденційних інструментів. Зведена аналітична інформація про етапи та напрями циклів формування і реалізації системного ризику важлива для оцінки системної вразливості на загальному чи секторальному рівні. Регулярна публікація такої інформації в рамках звіту про фінансову стабільність у вигляді єдиної консолідованої таблиці за багаторічний період, особливо з використанням методів візуалізації на кшталт «теплової карти», може мати значний ефект для об'єктивного моніторингу основних джерел системного ризику та стати запорукою посилення довіри до рішень регулятора шляхом підвищення транспарентності макропруденційної політики.

Розроблені методики рейтингування та пропозиції щодо структури дешборду моніторингу фінансової стійкості надають можливість автоматизованого виявлення сигналів раннього попередження на стадії розгортання та акумуляції системного ризику. Запропоновані методики рекомендовано до використання регуляторам та банкам як шляхом імплементацій у внутрішні ІТ-системи ризик-менеджменту, так і в формі інтеграції у бізнес-процеси готових regtech-рішень від спеціалізованих технологічних і консалтингових компаній.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове вирішення науково-практичної проблеми стосовно розвитку теоретичних основ механізму системного ризику в банківській діяльності, розробки аналітичного інструментарію для макропруденційної політики, формування комплексу практичних рекомендацій забезпечення фінансової стабільності банківської системи України. Результати здійсненого дослідження відповідно до поставленої мети дозволяють сформулювати такі теоретичні та науково-практичні висновки:

1. На підставі власних досліджень та з урахуванням існуючих поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців, автором розроблено комплексний підхід до ідентифікації, оцінювання та моніторингу складових механізму формування та реалізації системного ризику в банківській діяльності. Зокрема, запропонована цілісна концептуальна блок-схема механізму системного ризику, яку рекомендовано використовувати як фундамент для удосконалення алгоритмів моніторингу фінансової стабільності і розробки більш універсального інструментарію макропруденційного регулювання з урахуванням вітчизняної специфіки. Це створює передумови для комплексного дослідження теоретичних засад та практичних проявів системного ризику та макропруденційної політики.

2. Дослідження теоретичних підходів дало змогу уточнити трактування сутності поняття «системний ризик у банківській діяльності» як імовірності настання системної банківської кризи, що, на відміну від інших ризиків, виражається не причинами формування, а наслідками його реалізації. За результатами аналізу систематизовано і розкрито взаємозв'язки між основними складовими понятійно-категоріального апарату концепції системного ризику. Доведено, що специфічні риси структури банківської системи та особливості системних шоків, каналів поширення та вразливостей визначають оптимальний вибір необхідних структурних і циклічних макропруденційних інструментів для мінімізації системного ризику в крос-секційному та часовому вимірах.

3. Ретроспективне дослідження дозволило виявити взаємозалежності між циклічними змінами структурних характеристик БСУ та формуванням системних дисбалансів, що підвищують вразливість сектору до системних шоків. Емпіричні результати отримані на основі низки досліджень еволюції системного ризику в Україні на основі довгострокових рядів емпіричних даних банків, які включають: а) динамічний аналіз фінансової стійкості банків, згрупованих за типом власників; б) кластерний аналіз трансформації бізнес-моделей банків під впливом системної нестабільності; в) симуляційний аналіз концентрації банків у процесі вивчення тенденцій діяльності банків, згрупованих за системною важливістю.

4. За результатами здійсненого автором логістичного регресійного аналізу сигнальної здатності індикаторів раннього попередження дефолтів банків в Україні під час системної кризи 2014-2018 рр. надано рекомендації щодо підвищення точності макропруденційного прогнозування в частині моніторингу системної фінансової вразливості банківського сектору. Розроблені підходи до ранньої діагностики дефолтів банків та реалізації системного ризику ґрунтуються на сучасному інструментарії мікро- і макропруденційного аналізу, що полягає у

моделюванні ймовірності банкрутства банків як функції від значень індивідуальних фінансових індикаторів.

5. За результатами емпіричних досліджень панельних даних банківського ринку сформовано методологію розв'язання специфічних і хронічних проблем системного ризику в банківському секторі України шляхом розробки нових підходів до ризик-менеджменту та банківського регулювання. Такий підхід дозволив виявити пріоритетні індикатори фінансової стійкості банківської системи, на основі яких розроблено комплексну методику моніторингу системного ризику для підтримки фінансової стійкості банківської системи під час реалізації шоківих подій. Запропоновані методики забезпечили комплексний аналіз наслідків діяльності іноземних банків та системно важливих банків в Україні, оцінювання їхнього впливу на фінансову стійкість банківської системи в умовах консолідації та інтеграції національних банківських ринків

6. У дисертаційній роботі обґрунтовано науково-методичні засади оцінки розвитку вітчизняного ринку банківських послуг в контексті посилення присутності транснаціональних банків, перерозподілу ринкових часток та консолідації ринку. Запропоновані підходи дозволили дослідити специфіку транскордонних каналів поширення системної кризи, що виникають у процесі діяльності іноземних банків.

7. У дослідженні розроблено наукові підходи до систематизації міжнародного досвіду моніторингу та регулювання системного ризику, на основі яких запропоновано напрями удосконалення сучасних макропруденційних інструментів його регулювання у банківській системі України. Вдосконалено теоретичні основи та практики стратегій раннього попередження та подолання наслідків реалізації системного ризику в банківському секторі, які використовуються у формі regtech-рішень під час діяльності банків і регуляторів з прогнозування наслідків фінансової нестабільності.

8. Запропоновано науково-методичні підходи до рейтингування банків на основі скорингового підходу до аналізу відкритих даних про фінансові показники українських банків. У результаті порівняльного аналізу динаміки інтегральних рейтингових індексів для груп діючих і збанкрутілих банків у періоди системної кризи доведено, що запропоновані автором рейтинги надійності, які ґрунтуються на відкритих даних, здатні з високою точністю прогнозувати банкрутства. Результати ретроспективного аналізу використані для вибору найбільш значущих фінансових показників імовірності дефолту та слугують основою оновленої методології рейтингування надійності банків і оцінки їх системної вразливості на базі актуальних даних у розрізі банків.

9. Розроблено концептуальні основи методичного інструментарію «дешборд оцінки системного ризику – набору аналітичних інструментів на основі графічної візуалізації фінансової інформації для ранньої ідентифікації, розрахунку та моніторингу системних ризиків. Запропоновано перелік ключових індикаторів для регулярної публікації в рамках звіту про фінансову стабільність у вигляді єдиної консолідованої таблиці за багаторічний період, що матиме значний ефект для об'єктивного моніторингу основних джерел системного ризику.

10. Запропонований комплекс стратегічних рекомендацій з подолання наслідків реалізації системного ризику включає такі ключові напрямки забезпечення фінансової стійкості банківської як: послаблення дисбалансів у структурі активів та пасивів банків; дедоларизація та зниження валютних дисбалансів; моніторинг та мінімізація секторальних дисбалансів; розвиток сучасних систем корпоративного управління; посилення інституційної спроможності та наглядових функцій банківських регуляторів; стратегічні рішення проблеми державних банків тощо. Пропозиції базуються на основі проведених емпіричних досліджень процесів формування, акумуляції та реалізації системних ризиків у банківській системі України.

11. Надано науково-теоретичне обґрунтування пріоритетів подальшого вдосконалення макропруденційної політики згідно з вимогами сучасного регуляторного середовища, зокрема адаптації стандартів регулювання системним ризиком банків та інструментів підвищення фінансової стійкості до міжнародних стандартів з урахуванням специфіки структури банківської системи України. Запропоновані рекомендації дозволяють підвищити ефективність таких процесів як оцінювання життєздатності бізнес-моделі та стратегічної стійкості банків, більш точно прогнозувати ймовірність дефолтів банків та загального системного ризику з використанням методів фінансового скорингу на основі інтегрального аналізу фінансових даних.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальний посібник:

1. Корнилюк Р.В. Системний ризик і макропруденційна політика в банківському секторі: монографія. Київ: КНЕУ, 2019. 461 с. (20,42 д.а.).
2. Макроекономічне стрес-тестування банків: монографія. / І. Б. Івасів, А. В. Максимова, Р. В. Корнилюк. Київ: КНЕУ, 2014. 192 с. (9,6 д.а., особисто автору – 3,0 д.а.: розроблено математико-економічну модель стрес-тестування).
3. Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження: кол. монографія / за ред. Шемет Т.С. Київ: КНЕУ, 2016. 407 с. (23,7 д.а., особисто автору – 0,6 д.а., *параграф 5.6. «Експрес-аналіз кредитних портфелів банків України в період реалізації системного ризику»*, С.398-407).
4. Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: кол. монографія / за ред. Онищенко В.О. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 366 с. (21,4 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: *«Роздрібний депозитний ринок України у період посткризового відновлення»*, С.213-227).
5. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Діба. Київ: КНЕУ, 2012. 234 с. (9,3 д.а., особисто автору – 6,0 д.а.: проаналізовано тенденції експансії іноземних банків в Україну та можливі стратегії їхнього регулювання).
6. Банківська система: навч. посіб. / за ред. проф. І. Б. Івасіва. Київ: КНЕУ, 2014. 370 с. (22,0 д.а., особисто автору – 4,85 д.а.: *Розд. 6, п.п. 6.3. «Управління активами-пасивами банку»*; *п.п. 6.4. «Роль власного капіталу у банківській*

діяльності»; п.п. 6.5. «Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банках»; Розд. 7, п.п. 7.5. «Іноземний капітал у банківській системі»).

У наукових фахових виданнях України:

7. Корнилюк Р. В. Вплив іноземних банків на розвиток кредитного ринку України. *Банківська справа*. 2011. №4. С.50-58. (0,6 д.а.).

8. Корнилюк Р. В., Івасів І. Б. Вплив іноземних банків на банківську систему України. *Вісник Національного банку України*. 2011. № 10. С.84-91. (0,8 д.а., особисто автору – 0,35 д.а.: здійснено ретроспективний аналіз діяльності іноземних банків в Україні).

**У наукових фахових виданнях України,
що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах даних,
та наукових періодичних виданнях інших держав:**

9. Корнилюк Р. В. Комплексна стратегія подолання наслідків реалізації системного ризику в Україні. *Економіка і регіон (Index Copernicus, UlrichsWeb, ResearchBib, DRJI, MIAR, ISIFI)*. 2020. №1 (76). С.130-140. (0,8 д.а.).

10. Kornyluk R., Kornyluk A. Rating of banks under systemic instability. *Економіка і регіон (Index Copernicus, UlrichsWeb, ResearchBib, DRJI, MIAR, ISIFI)*. 2019. №4 (75). С.135-140. (1,0 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: сформовано методологію та проаналізовано сигнальну точність рейтингів банків на основі публічної інформації для оцінювання системного ризику).

11. Корнилюк Р. В., Корнилюк А. В. Рейтингування банків на основі відкритих даних для оцінки системного ризику. *Фінанси України (Index Copernicus, Research Bible, Global Impact Factor (GIF), Scientific Indexing Services (SIS), Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*. 2019. № 12. С. 71-84. (1,1 д.а., особисто автору – 0,8 д.а.: обґрунтовано доцільність використання експрес-методик рейтингування банків та виокремлено найбільш точні індикатори ранньої діагностики дефолтів).

12. Корнилюк Р.В. Структура власності банків в умовах системного ризику. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки (Index Copernicus)*. 2018. Вип. 28. Ч.2. С.71-78. (0,8 д.а.).

13. Корнилюк Р.В. Еволюція системного ризику банківського сектору України. *Вісник Одеського національного університету. Економіка (Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, Research Bible)*. 2017. Т. 22. Вип. 7 (60). С.124-132. (1,1 д.а.).

14. Корнилюк Р.В. Концентрація банківського ринку України як джерело системного ризику. *Глобальні та національні проблеми економіки (Index Copernicus)*. 2017. №20. С. 842-849. URL: <http://global-national.in.ua/issue-20-2017> (0,7 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

15. Корнилюк Р.В. , Корнилюк А.В. Фінансування малого та середнього бізнесу: тенденції, можливості, ризики. *Інвестиції: практика та досвід (Index Copernicus, Scientific Indexing Services)*. 2017. №20. С.43-50. (0,8 д.а., особисто

автору – 0,5 д.а.: здійснено ретроспективний аналіз фінансування малого та середнього бізнесу в умовах системних шоків).

16. Корнилюк Р.В., Корнилюк А.В. Вплив макрофінансової циклічності на діяльність українських агрохолдингів. *Економіка і регіон* (Index Copernicus, UlrichsWeb, ResearchBib, DRJI, MIAR, ISIFI). 2017. №4 (65). С.76-82. (0,7 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: визначено напрямки впливу системної кризи на діяльність банківських позичальників з аграрного сектору економіки).

17. Корнилюк Р.В. Іноземні банки в Україні під час системної кризи 2014-2016 рр. *Фінанси, облік і аудит* (Ulrich's Periodicals Directory). 2017. Вип. 1 (29). С. 133-151. (1,0 д.а.).

18. Корнилюк Р.В. Банківська паніка в Україні: причини, динаміка, наслідки. *Економіка і регіон* (Index Copernicus, UlrichsWeb, ResearchBib, DRJI, MIAR, ISIFI). №4 (53), 2015. С.116-123. (0,7 д.а.).

19. Rashkovan V., Kornyluk R. Concentration of Ukraine's Banking System: Myths and Facts. *Visnyk of the National Bank of Ukraine* (BASE, IDEAS/RePEc, Dimentions, Index Copernicus, DOAJ). 2015. Vol. 234. P. 6-38. URL: <https://doi.org/10.26531/vnbu2015.234.006> (2,0 д.а., особисто автору – 1,5 д.а.: проаналізовано тенденції концентрації банківської системи України, здійснено факторний та симуляційний аналіз з застосуванням методу Монте-Карло). (дата звернення: 01.06.2020).

20. Корнилюк Р.В. Індикатори раннього попередження дефолтів у банківській системі України. *Журнал європейської економіки* (Index Copernicus, RSCI, ERIH PLUS Index, EconLit). 2014. Т. 13. № 4. С. 339-354. (0,9 д.а.).

21. Корнилюк Р.В. Якість кредитних портфелів банків України в період системної нестабільності. *Глобальні та національні проблеми економіки* (Index Copernicus). 2014. №2. URL: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/224.pdf> (0,7 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

22. Корнилюк Р.В., Сікорська Є.Е. Іноземні банки в Україні: вихід європейських інвесторів. *Фінанси, облік і аудит* (Ulrich's Periodicals Directory). 2013. Вип. 2 (22). С. 68-76. (0,65 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: проаналізовано зміни в банківській системі, пов'язані з виходом європейських інвесторів з іноземних банків у міжкризовий період).

23. Корнилюк Р. В., Шинкаренко Р. В. Посткризове відновлення ринку споживчого кредитування в Україні. *Економіка і регіон* (Index Copernicus, UlrichsWeb, ResearchBib, DRJI, MIAR, ISIFI). 2011. №3. С. 35-47. (0,6 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: проаналізовано тенденції на ринку споживчого кредитування після глобальної кризи).

24. Корнилюк Р.В., Івасів І.Б. Стратегічні аспекти регулювання діяльності іноземних банків в Україні. *Фінанси, облік і аудит* (Ulrich's Periodicals Directory). 2011. Вип.17. С. 82-101. (0,7 д.а., особисто автору – 0,35 д.а.: визначено доцільність використання основних стратегій регулювання іноземних банків, виокремлено стратегічні підходи до регулювання).

25. Kornyluk R., Murshudli F., Dilbazi E. Foreign banks in transition economies in the context of the global crisis: current trends, risk profiles and impact specificity on

systemic stability. *Ponte Academic Journal* (Web of Science). Jun 2019. Vol. 75. Issue 6. URL: <http://dx.doi.org/10.21506/j.ponte.2019.6.9> (0,8 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: проаналізовано тенденції динаміки присутності банківського іноземного капіталу на ринках, що розвиваються). (дата звернення: 01.06.2020).

26. Корнилюк Р.В., Ивасив И.Б. Влияние иностранных банков на банковскую систему Украины. *Финансы и бизнес* (RSCI). 2012. №4. С.73-87. (1,1 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: визначено напрями впливу іноземних банків на БСУ).

27. Kornyliuk R., Kornyliuk A., Ivasiv I., Zaborovets Y. Municipal Deposits in Ukraine during 2016-2018: Opportunities and Threats for Financial System. *International Journal of Engineering & Technology* (BASE – Bielefeld Academic Search Engine, Portico, Crossref). Vol.7. № 4.8. 2018. P. 818-823. URL: <https://www.sciencepubco.com/index.php/ijet/article/view/28130/14769>. (0,7 д.а., особисто автору – 0,15 д.а.: здійснено ретроспективний аналіз ризиків фондування банків з боку муніципальних вкладників). (дата звернення: 01.06.2020).

В інших виданнях:

28. Корнилюк Р., Корнилюк А. Макропруденційне регулювання системного ризику кредитного характеру. *Регулювання, значення та ефективність міжнародного економічного співробітництва*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 13 червня 2020 р. Київ. (0,3 д.а., особисто автору – 0,25 д. а.: проаналізовано особливості антициклічних макропруденційних інструментів).

29. Kornyliuk R., Kornyliuk A. Rating of banks for regtech solutions. *International conference on digital economy: modern challenges and real opportunities*. 13-14 February 2020. Baku: UNEC. P.12-13. URL: <http://de-conf.az/m4.html> (0,2 д.а., особисто автору – 0,15 д. а.: аргументовано використання рейтингових методів для регтех-рішень). (дата звернення: 01.06.2020).

30. Корнилюк Р.В. Структурний інструментарій макропруденційної політики на банківському ринку. *Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 15 жовтня 2019 р. Полтава: ПолтНТУ. С. 224-226. (0,25 д.а.).

31. Kornyliuk R., Murshudli F., Dilbazi E. Foreign Banks in Transition Economies: Trends and Impact on Systemic Stability. *Socio Economic Problems of Sustainable Development: 37th International Scientific Conference on Economic and Social Development*. 14-15 February 2019. Baku: UNEC. P.795-807. URL: http://www.esd-conference.com/upload/book_of_proceedings/Book_of_Proceedings_esdBaku2019_Online.pdf. (0,8 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: проаналізовано транскордонний канал поширення системного ризику). (дата звернення: 01.06.2020).

32. Kornyliuk A., Kornyliuk R., Ivasiv I., Zaborovets Yu. State-owned Banks in the Market of Municipal Deposits. *Technology, Engineering and Science-2018*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 24-25 жовтня 2018 р. Лондон: Університет Грінвічу. (0,2 д.а., особисто автору – 0,05 д. а.: досліджено системні ризики фондування державних банків).

33. Kornyliuk R., Kornyliuk A. Ukrainian Banks' Business Models Under Systemic Risk. *ICTERI-2018 (ICT in Education, Research, and Industrial Applications: Integration, Harmonization, and Knowledge Transfer)*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 17 травня 2018 р. Київ: Інститут післядипломної освіти КНУ ім.Т.Г.Шевченка. CEUR Workshop Proceedings (SCOPUS). Vol. 2105, 2018. P. 124-138. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2105/10000124.pdf> (0,9 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: ідентифіковано бізнес-моделі банків на основі кластерного аналізу). (дата звернення: 01.06.2020).

34. Корнилюк Р.В., Корнилюк А.В. Структура боргового капіталу вітчизняних компаній. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. Ч.1., 15 травня 2018 р. Полтава: ПолтНТУ. С. 247-248. (0,15 д.а., особисто автору – 0,07 д.а.: проаналізовано вплив системного ризику на реальний сектор економіки).

35. Корнилюк Р.В. Кредитування агросектору України в умовах системної нестабільності. *Інвестиції та кредитування в агробізнесі: особливості і перспективи*: зб. матеріалів Круглого столу. 8 лют. 2018 р. Київ: КНЕУ. URL: <http://agroconf.org/content/investiciyi-ta-kredituvannya-agrobiznesu-pidsumki-kruglogo-stolu> (0,15 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

36. Kornyliuk R.V., Polishchuk Ye. A. Demand And Supply Approach On SMEs Lending Development In Ukraine. *Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 10.11.2017 р., Київ: КНЕУ, 2017. С. 356-359. (0,18 д.а., особисто автору – 0,09 д. а.: проаналізовано тенденції та ризики кредитування МСБ).

37. Корнилюк Р.В. Еволюція системного ризику на банківському ринку України. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 21.06.2017 р. Київ: КНЕУ. С. 422-425. (0,15 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

38. Корнилюк Р.В. Приватбанк: націоналізація системного ризику. *Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. 15.06.2017 р. Київ: КНЕУ. С.24-25. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/ifba/17-5386_ZbD196rnik_v_2_28F29.pdf (0,14 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

39. Корнилюк Р.В. Канали поширення системного ризику: міжнародний досвід та вітчизняна специфіка. *Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 11.05.2017 р. Полтава: ПолтНТУ. (0,1 д.а.).

40. Kornyliuk A.V., Kornyliuk R.V. Debt Burden of Ukrainian Public Agricultural Holdings During the Systemic Crisis. *Information Technologies And Management: The 15th International Conference, 14-15 April 2017. Latvia, Riga: ISMA University. P.148-149.* (0,12 д.а., особисто автору – 0,06 д. а.: досліджено боргове навантаження підприємств як фактор системного ризику банківського сектору).

41. Корнилюк А.В., Корнилюк Р.В. Аналіз грошових потоків вітчизняних публічних агрохолдингів під час системної кризи. *Економіка і менеджмент*:

сучасні трансформації в епоху глобалізації: зб. матеріалів наук.-практ. конф., 24.03.2017 р. Литва, Клайпеда: кафедра менеджменту університету Клайпеди. (0,1 д.а., особисто автору – 0,05 д. а.: досліджено системні шоки в АПК).

42. Корнилюк Р.В. Кредитні ризики компаній туристичної галузі. *Управління туристичною індустрією: методологія і практика*: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 27-28.09.2017 р. Полтава: ПолтНТУ. (0,1 д.а.).

43. Корнилюк Р.В. Концентрація та консолідація банків: шлях до фінансової безпеки чи системного ризику? *Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27.05.2016 р. Полтава, ПолтНТУ. (0,2 д.а.).

44. Корнилюк Р.В. Присутність іноземних банків в Україні. *Банківська система України: як підвищити життєздатність українських банків?*: зб. матеріалів Спільного засідання Клубу банкірів і Академії фінансового управління. 25.05.2016 р. Київ: Академія фінансового управління при Міністерстві фінансів України. URL: <https://bankerclub.org/zasidannya-klubu-bankiriv-na-temu-%C2%ABbankivska-sistema-ukrayini-yak-pidvishhiti-zhitt%D1%94zdatnist-vitchiznyanix-bankiv%C2%BB-25.05.2016.html> (0,2 д.а.). (дата звернення: 01.06.2020).

45. Корнилюк Р. В. Індикатори раннього попередження дефолтів банків під час системних криз. *Соціальні та економічні аспекти розвитку міжнародних відносин*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 листопада 2014 р. Дніпропетровськ: Перспектива. (0,25 д.а.).

46. Корнилюк Р. В. Рейтингове дослідження якості кредитних портфелів банків в умовах системної кризи. *Фактори впливу на формування та розвиток фінансової системи України*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 листопада 2014 р. Львів: Львівська економічна фундація. (0,25 д.а.).

47. Корнилюк Р.В., Шинкаренко Р.В. Фактори виходу європейських інвесторів із банківської системи України. *Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 11 квітня 2013 р. Полтава: ПолтНТУ. С.36-39 (0,25 д.а., особисто автору – 0,15 д. а.: визначено фактори виходу іноземних банків з ринку).

48. Корнилюк Р.В. Розвиток роздрібного депозитного ринку України у період посткризового відновлення. *Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 24-28 травня 2013 р. Судак: ТНУ ім. В.І.Вернадського (0,2 д.а.).

49. Корнилюк Р.В. Рейтингова оцінка банків для вкладників на основі оприлюдненої фінансової інформації. *Фінансування інноваційного розвитку України: стан, проблеми та перспективи*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 07 листопада 2013 р. Київ: КНЕУ. С.193-196 (0,15 д.а.).

50. Корнилюк Р. В., Івасів І.Б. Діяльність іноземних банків на фондовому ринку України. *Інноваційне забезпечення економічного розвитку регіону*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., 25-27 травня 2011 р. Полтава: ПолтНТУ. С. 205-206. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д. а.: досліджено ринкові ризики іноземних банків).

51. Корнилюк Р., Шпитко Е. Рейтинг жизнеспособности украинских банков-2016. *Forbes-Украина*. 2016. №2. С. 40-47. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д. а.: розроблено рейтинг життєздатності банків України).

52. Корнилюк Р.В. Проверка на прочность: как стресс-тесты банков помогают контролировать риски в финсекторе. *Forbes-Украина*. 2016. №2. (0,2 д.а.).

53. Корнилюк Р. В. Іноземні банки оговтуються від стресу. *Фондовый рынок*. 2011. № 27. С. 10-12. (0,3 д.а.).

54. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 51763 на науковий твір «Індексна методика оцінки впливу іноземних банків на банківську систему України», Державна служба інтелектуальної власності України; Корнилюк Р.В. 16.10.2013 р. (1,3 д.а.).

55. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 51762 на науковий твір «Методика рейтингу банків України на основі оприлюдненої фінансової інформації»; Корнилюк Р.В. 16.10.2013 р. (0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Корнилюк Р.В. Системний ризик у банківській діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2020.

У дисертаційній роботі досліджено формування та реалізацію системного ризику у банківській діяльності, обґрунтовано теоретико-методологічні засади його оцінювання, розроблено практичні рекомендації щодо макропруденційної політики регулювання системного ризику в Україні. Уточнено сутність системного ризику на основі систематизації теоретико-методологічних основ досліджень системного ризику в банківському секторі. Запропоновано концептуальну блок-схему механізму системного ризику. Визначено вплив структурно-функціональних параметрів банківської системи на специфіку акумуляції та форми прояву системного ризику в Україні. Систематизовано канали поширення системного ризику з пріоритетизацією їх за вагомістю впливу на банківську діяльність в Україні. Надано оцінку причинам, джерелам та масштабам розгортання банківської паніки. Розроблено аналітичний інструментарій оцінки імовірності дефолту банків на базі логістичного регресійного моделювання фінансових показників діючих та збанкрутілих фінансових інституцій. Сформовано пропозиції щодо посилення стратегії макропруденційної політики як у частині превентивного, так і антикризового інструментарію з метою забезпечення фінансової стійкості та підвищення рівня транспарентності на банківському ринку.

Ключові слова: системний ризик, банки, банківська діяльність, банківська система України, дефолти банків, банківські ризики, фінансова криза, банківська паніка, державні банки, іноземні банки, рейтинги надійності банків, кредитний скоринг, макропруденційна політика.

АННОТАЦИЯ

Корнилюк Р.В. Системный риск в банковской деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08. «Деньги, финансы и кредит». – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2020.

В диссертационной работе исследуется формирование и реализация системного риска в банковской деятельности, обоснованы теоретико-методологические основы его оценки, разработаны практические рекомендации для макропруденциальной политики регулирования системного риска в Украине.

Уточнена сущность системного риска на основе систематизации теоретико-методологических основ исследований системного риска в банковском секторе. Исследована история формирования концепции системного риска путем критического переосмысления научных работ раннего, классического и современного этапов развития теории финансовой нестабильности. Предложена концептуальная блок-схема системного риска, которая возникает в результате взаимодействия таких компонент как системная уязвимость, системные шоки и механизм их усиления и распространения путем финансового заражения. Усовершенствована классификация компонент и измерений системного риска с целью структуризации механизма концепции системного риска. Проведена систематизация наиболее эффективных методов оценки системного риска с учетом отечественной специфики. Доказано, что специфические особенности структуры банковской системы Украины (БСУ) обуславливают выбор особой комбинации инструментов макропруденциальной политики с фокусировкой на кредитные и валютные уязвимости и каналы распространения шоков, системные риски потери ликвидности через информационное заражения, а также решение проблематики «системного коллективного поведения» банков.

Обоснованы предложения по совершенствованию исследования формирования и аккумуляции системного риска в Украине с использованием ретроспективного анализа эмпирических данных банков за период 2006-2019 гг. Углубленно понимание текущих структурных изменений БСУ с точки зрения причин и последствий формирования системного риска на основе эмпирических данных. Оценено влияние факторов типа собственности, размера, бизнес-модели банков на формирование системного риска в БСУ с помощью сравнительного анализа финансовых индикаторов соответствующих групп финансовых посредников. Разработаны предложения для финансовых регуляторов по дальнейшему стратегическому планированию макропруденциальной политики. Рассмотрены имеющиеся возможности и барьеры для возобновления кредитования и повышение производительности банковского сектора в процессе финансовой стабилизации. Результаты эмпирического анализа способствуют более глубокому пониманию источников системного риска и структурных проблем в банковском секторе Украины, которые были сформированы и реализованы во время предыдущих бумов и кризисов. Необходимость в процессе регулирования и надзора учитывать специфику банков по группам владельцев,

рыночной доли и бизнес-модели подтверждается результатами анализа показателей финансовой устойчивости, которые тесно связаны с типом банка, а также выявлением различиями разных групп банков с точки зрения устойчивости к кризисным явлениям.

Определено влияние структурно-функциональных параметров банковской системы на специфику аккумуляции и формы проявления системного риска в Украине. Систематизированы каналы распространения системного риска с их последующей приоритетизацией по значимости влияния на банковскую деятельность в Украине. Дана оценка причинам, источникам и масштабам банковской паники на примере кризисной динамики депозитного рынка Украины в 2014-2015 гг. Результаты исследования позволяют определить наиболее точные показатели надежности банков для рейтинговых методик, а также повысить качество мониторинга системного риска в банковском секторе. Лучшими индикаторами дефолтов оказались традиционные показатели доходности, ликвидности, доля депозитов населения в обязательствах, качественный фактор структуры собственности. Недостаточную индикативную способность демонстрируют показатели адекватности капитала и качества активов. Разработан аналитический инструментарий оценки вероятности дефолта банков на базе логистического регрессионного моделирования финансовых показателей действующих и обанкротившихся финансовых институтов.

Усовершенствованы методологические основы идентификации закономерностей и противоречий влияния иностранного банковского капитала как трансграничного канала распространения системного риска. Оценен уровень трансграничной зависимости банковских рынков регионов Центральной и Восточной Европы, Балтии, Балкан, Средней Азии и Кавказа, динамика рыночной доли иностранных банков в данных регионах. Проанализирована специфика развития иностранного банковского капитала в Украине. Раскрыта роль и значение международной системы мониторинга и регулирования системного риска. Обоснована необходимость гармонизации нормативно-правовой базы макропруденциального надзора в Украине с лучшими европейскими практиками.

Определены приоритетные направления развития антициклической и структурной макропруденциальной политики. Разработаны научно-методические основы скоринговых regtech-технологий для оценки системного риска на базе вычисления интегральных индексов финансовой устойчивости банков и их корпоративных заемщиков. Сформированы предложения по совершенствованию информационно-аналитического обеспечения банков и финансовых регуляторов. Определены пути усиления стратегии макропруденциальной политики как в части превентивного, так и антикризисного инструментария с целью обеспечения финансовой устойчивости и повышения уровня транспарентности на банковском рынке.

Ключевые слова: системный риск, банки, банковская деятельность, банковская система Украины, дефолты банков, банковские риски, финансовый кризис, банковская паника, государственные банки, иностранные банки, рейтинги надежности банков, кредитный скоринг, макропруденциальная политика.

ABSTRACT

Kornyliuk R.V. Systemic risk in banking. – Manuscript.

The thesis for Doctor of Economics Science degree on the specialization 08.00.08 «Money, finance and credit». – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2020.

The thesis is devoted to the research of formation and realization of systemic risk in banking activity, substantiation of theoretical and methodological bases of its estimation, development of practical recommendations on macroprudential policy of regulation of systemic risk in Ukraine. The essence of systemic risk is specified based on the systematization of theoretical and methodological bases of systemic risk researches in the banking sector. A conceptual block diagram of systemic risk mechanism is proposed. The influence of structural and functional parameters of the banking system on the specifics of accumulation and realization of systemic risk in Ukraine is determined. The channels of systemic risk spreading are systematized with their prioritization according to the significance of the impact on banking activity in Ukraine. The reasons, sources and scales of banking panic are assessed. Proposals have been made to strengthen the macroprudential policy strategy in terms of both preventive and anti-crisis tools to ensure financial stability and increase the level of transparency in the banking market.

Key words: systemic risk, banks, banking activity, banking system of Ukraine, bank defaults, banking risks, financial crisis, banking panic, state banks, foreign banks, rating of banks reliability, credit scoring, macroprudential policy.